

להמציא מחדש את הדמוקרטיה הישראלית

יום ראשון, ד' בניסן תשס"ט, 29 במרץ 2009

נוכחים:

גבי כרמית גיא – מנחה

פרופ' ירון אזרחי

מר רפי אמיתי

פרופ' אבי בן-בסט

מר דוד ברודט

פרופ' יצחק גלנור

ד"ר מומי דהן

פרופ' תמר הרמן

מר רענן די-נור

מר אילן כהן

פרופ' יצחק כחלון

ד"ר אריק כרמון

הרב יצחק לוי

גבי שלומית עמיחי

ח"כ אופיר פינס-פז

ח"כ יוחנן פלסנר

פרופ' מרדכי קרמניצר

פרופ' ידידיה צ. שטרן

כרמית גיא:

ערב טוב לכם, ברוכים הבאים למכון הישראלי לדמוקרטיה. הממשלה הבאה תושבע ב-1 באפריל. זאת תהיה הממשלה ה-32 ב-61 שנותיה של המדינה. התהליכים שהובילו למערכת הבחירות עצמה והאירועים מאז מדגישים נדמה לי את כל הטוב והרע שבמערכת הפוליטית הישראלית. המכון לדמוקרטיה עוסק מאז הקמתו בהיבטים שונים של הממשל בישראל, מה שמכונה היום משילות, ובעיתוי מוצלח במיוחד יוצא בימים אלה גם חיבור של נשיא המכון, דוקטור אריק כרמון, שכותרתו "להמציא מחדש את הדמוקרטיה הישראלית, תוכנית לתיקון המשילות בישראל". השקתו של המסמך הזה, אנחנו מבקשים לציין הערב.

המסמך מביע את הכל. את תחושת המשבר, את התחושה בצורך מה שנקרא לעשות משהו וגם רשימת הצעות לפתרונות או להיחלצות מהמצב הנוכחי. ההצעות האלה מבוססות על מחקרים שנעשו כאן במכון אבל הן משקפות כמובן את דעתו של אריק כרמון ומיד אנחנו נוכל לשמוע על כך בהרחבה.

ערב ההשקה הזה הגיעו לא מעט מאלה שהשתתפו במסע הזה או ליוו את אריק מתחילתו בקטע זה או אחר ואנחנו בהחלט שמחים לראות כאן את כולם.

החלטנו לתת את רשות הפתיחה לשניים. נמצאים כאן פרופסור יצחק גלנור מהמחלקה למדע המדינה באוניברסיטה העברית ומר רענן דינור, מנכ"ל משרד ראש-הממשלה שנמצא בעיצומו של תהליך פסח יוצא דופן. אנחנו מאוד שמחים שהתפנית בימים הטורפים האלה. בתום הדברים, אנחנו נפתח את הדיון בפנימי שירצה להגיב עליהם.

יצחק גלנור:

שלום לכולכם. אני קודם כל רוצה לברך את המכון על קבלת פרס ישראל ואת אריק על הוצאת הספר שמי שקרא אותו יודע שהוא נכתב במידה רבה כהתראה ואולי גם כזעקה וגם עם האופטימיות הבלתי נלאית או הבלתי עצירה שמאפיינת אותו. כך גם קראתי אותו. כלומר, לא רק כדבר שמתאר את הקשיים אלא מנסה להתמודד אתם.

שתי שאלות עלו בראשי. השאלה הראשונה נוגעת לדמוקרטיה בכלל. אנחנו אומרים בדרך כלל שככל שמדינה דמוקרטית יותר שנים, כך גדל הסיכוי שהוא תישאר דמוקרטית. קשה לומר מהו המלאי של השנים הדמוקרטיות הנחוצות, אבל הייתי אומר רק לצורך קביעת איזשהו סף ש-50 שנים זה לא רע. 50 שנה, אפשר ללכת לזה, אבל אם נסתכל בהיסטוריה, מדינות דמוקרטיות שהיו דמוקרטיות 50 שנים, בהתאם לכך גבר הסיכוי שיישאר דמוקרטיה. אנגליה, ארצות-הברית, ארצות סקנדינביה, צפון אמריקה, קנדה, אוסטרליה. מי שצולח את התקופה הזאת שהיא לא קצרה, נשאר דמוקרט.

התצפית השנייה נוגעת ליחס שעולה מהספר הזה בצורה ברורה. דמוקרטיה כידוע, לפחות למי שקרא את הספר, זה כתוב כדבר שאין צורך להוכיח אותו, איננה רק כללי משחק. חשוב לומר את זה. יש לה את המרכיב המהותי שלצורך הקיצור נקרא לו עצם התפיסה שכל בני האדם נולדו שווים כי אחרת אין טעם לתת להם זכויות שוות וכיוצא באלה. שם זה מונח. אין דמוקרטיה שהיא רק כללי משחק ולכן אנחנו גם אומרים שככל שהחלק המהותי הזה מופנם יותר או אקסיומטי יותר, שאיננו כבר בתוך הדיון, כך גם גדלים הסיכויים שכללי המשחק יקוימו ולא ידונו בהם כל רגע מחדש כאילו זה דבר שדורש הוכחה מחדש.

אגב, אני לא פוסל את הנתביב האחר. כלומר, הנתביב הנכון שהדמוקרטיה מבוססת או שקודם כל הייתה הפנמה והכירו בזכויות של כולם ועל כך נולדו כללי המשחק כמו הפרדה בין כיס המלך וכיס הממלכה. בין השאר כדי לתת את זה. באנגליה זו הייתה בזמנו תגלית גדולה, לתת לפרלמנט לקבוע את התקציב. זה היה הישג גדול מאוד. גם הדרך האחרת אפשרית. כלומר, שמתוך כללי המשחק לאט לאט יש חינוך לדמוקרטיה. קח את יפן וגרמניה, אנחנו רואים, עברו את 50 השנים ונראה לי שאנחנו מדברים על דמוקרטיה.

אם מסתכלים על ישראל, לכאורה שני התנאים האלה מתקיימים וזה מה שמעניין. אנחנו כבר יותר מ-50 שנים, מי שרוצה ללכת לקונגרס הציוני, יש לו באמתחתו מלאי של מאה שנים או לאסיפת הנבחרים הראשונה ב-1920, זאת בסך הכל לא תקופה קצרה וצריך לקחת בחשבון שהעובדה שאנחנו דמוקרטיה ב-1949, לא היה דיון. במגילת העצמאות לא מופיעה המילה דמוקרטיה. אני רואה דווקא כמחמאה. זה היה מובן מאליו. החלק האקסיומטי הזה שאני מדבר עליו, לא על דעתם שאפשר אחרת. ייאמר לזכותם, אם כי יש שם רכיבים של דמוקרטיה וכן הלאה.

גם אני חושב שאנחנו מספיק זמן שהחלק המהותי כבר היה צריך להיות מושרש ועמוק. השאלה מה קרה ששני הדברים הללו לא מתקיימים. אין לנו את אותו מלאי ברור שאומר שהדבר הוא אקסיומטי ולא צריך להביא דוגמאות. מפלגה שעומדת להיכנס, כל פעם רצים לתקנון מחדש, מגלים אותו, מגלים אותו מכל מיני סיבות כאילו שזה דבר שצריך לשנות בלי להזכיר שמות של מפלגות ושל אנשים שיושבים סביב השולחן. ממש בימים האלה. כלומר, אפשר להביא הרבה מאוד דוגמאות.

אריק כותב שהדמוקרטיה בלשון עדינה נמצאת במציאות קשה. ככה כתבת. אני חושב שהיא שברירית הרבה יותר מכפי שנראה וצריך לשאול את השאלות. שתי הסיבות שנותנים בדרך כלל הן אלה והן שתיהן מוזכרות: הראשונה, אנחנו דמוקרטיה בחיתוליה, חברה בהתהוות וכן הלאה והסיבה השנייה היא הביטחון.

אני רוצה לומר ששני הנימוקים האלה אינם משכנעים. כלומר, קודם כל, כפי שאמרתי, אנחנו כבר די הרבה שנים בסיפור הזה, 60 שנים ויותר, ואגב, בין המדינות שנולדו אחרי מלחמת העולם השנייה היו שלוש דמוקרטיה, חוץ מאתנו – הודו ולבנון – ואנחנו יחסית נניח בכל מה שנוגע לכללי המשחק אפילו יותר טובים בוודאי מלבנון וגם בהודו הייתה השעיה, הייתה תקופה של השעיית החוקה.

כרמית גיא:

אצלנו עוד אין בכלל, אז אין מה להשעות.

יצחק גלנור:

לא, אפשר להשעות את הדמוקרטיה.

הסיבה עמוקה לדעתי והיא שנויה במחלוקת. אני רק אזכיר אותה. היא גם מוזכרת בספר. אני חושב ש-42 שנות אי הכרעה בנושא הקריטי ביותר שעומד על סדר היום של החברה והמדינה בישראל אינם עוזרים בלשון המעטה להשרשת ערכים דמוקרטיים. כלומר, הדמוקרטיה נכשלת. היא לא מצליחה את השאלה של השטחים להביא לידי פתרון וזה נאמר כאן בספר בצורה

קצת יותר ברורה ממה שאמרתי עכשיו, ואני מצטט, עמוד 35: "על כל אלה יש להוסיף חולי אחר של הדמוקרטיה הישראלית אשר הכרח למצוא לו מזור, מציאות של כיבוש העומדת בעינה קרוב ליובל שנים, פגיעתה של מציאות זו בתפקוד הדמוקרטיה של המדינה אנושה".

אני אפילו לא אומר מהו הפתרון. פתרון לכאן או לכאן. אתה לא משאיר שאלה קרדינאלית פתוחה 42 שנים. חשוב מאוד לדמוקרטיה, בין השאר מכיוון שאם עושים השוואה היסטורית, תקופה פורמטיבית של הדמוקרטיה הישראלית נניח מהכיבוש הבריטי ועד 1948, תעשו חשבון, בואו נגיד 1918 כשהם הגיעו לכאן עד 1948 – 30 שנים. 30 שנים תקופה פורמטיבית ובתקופה הזאת של חוסר הכרעה בנושא הקריטי ביותר לכאן או לכאן והתקופה כבר נמשכת 42 שנים. זה כבר לא דבר שהוא איננו מהותי לקשיים. בתוך זה ישנם הדברים הידועים ואני רק אזכיר אותם מכיוון שדנו כאן בשולחן העגול. נוצרה תרבות של תחמנות, ראה דוח טליה ששון. תחמנות, כן. וישנם מצבים – היה לי אורח מארצות-הברית בזמן הבחירות המקומיות ודיברתי אתו על הנתונים והסברתי לו שישנן רשויות מקומיות מחוץ למדינת ישראל שמשותפות בבחירות של הרשויות המקומיות במדינת ישראל. הוא לא האמין למשמע אוזניו. הוא שאל אם זה חוקי. אמרתי לו שזה חוקי למהדרין. כל המערכת הזאת שהתגייסה כדי ליצור את המצב הבלתי חוקי הזה שבו ישנם גופים, ארגונים וכן הלאה שהם מחוץ למדינת ישראל, אינם עוזרים לדמוקרטיה כאן. לדעתי מחפשים סיבה מדוע למרות ששני המאפיינים הראשונים חלים על ישראל, אבל המאפיין של דמוקרטיה שמושרשת ומופנמת והיא אקסיומטית לא חל, בין השאר בכל מה שנולד, כיוון שמי שמחלק את התקופות ורואה את ההתפתחות של הדמוקרטיה בישראל עד 1967, רואה תהליך הדרגתי. אני לא בא להלל את הדמוקרטיה של ראשית שנות המדינה ושל מפא"י וכן הלאה, אני רק רואה את התהליך שבו עברנו מריכוזיות רבה, מכל הדברים שמדובר בספר, לדמוקרטיה, נקרא לזה, קצת יותר רגועה, קצת יותר נינוחה, קצת יותר פתוחה וכן אלה, וזה נעצר במידה רבה ב-1967.

לתרופות שבספר שאני מניח שאת רוצה שאני אגע בהן. קודם כל, אני חייב גילוי נאות. הייתי שותף לקביעת חלק מסדר היום של המכון לפני הרבה מאוד שנים, כך שזה לא מפתיע שאני מסכים עם חלק גדול מאוד מן הדברים שנאמרו שם.

קודם כל, אני מסכים, אני מניח שיהיה כאן דיון רחב מאוד, שאין צורך בשינוי שיטת המשטר. הדברים נאמרים בספר ואני לא רוצה להרחיב.

אני גם מסכים לשלושת הדברים שנבחרו כהתמקדות. חולשתן של המפלגות היא אחד מההסברים העיקריים לחולשתה של הדמוקרטיה בישראל.

לגבי התרופות, יש לי תפיסה קצת אחרת. כלומר, זה לא עניין להנדסה פוליטית, לחזק מפלגות, לא באמצעים של העלאת אחוז חסימה וכן הלאה. המפלגה הראשונה שתתעשת ותבנה את עצמה כמו מפלגה, יהיה לה יתרון מוחלט על האחרים.

הדבר השני, ביזור סמכויות. כלומר, הקטנת הריכוזיות של הממשל בכללותו, אבל מכיוון שרענן ידבר אחרי והוא מצוי במלאכה הזאת, היו לנו הרבה שיחות על הנושא הזה, אני משאיר את הנושא הזה לו.

הנושא השלישי הוא חיזוק החברה האזרחית ומעורבות האזרחים. אלו הם דברים גם כן ידועים.

אני עכשיו רוצה לומר מה לדעתי חסר ובוזה אני אסיים.

אין הרבה תרופות פלא בתחום הזה של תיקון המשילות. אגב, אני דווקא לא אוהב את המילה משילות, אריק. משילות יש לזה קצת קונוטציה של ריכוזיות כזאת, של יכולת למשול וכן הלאה. אני אוהב להשתמש בביטוי כושר היגוי. כל מי שהסתובב, ויש כאן הרבה אנשים במסדרונות השלטון, יודע שמקסימום אפשר לנווט ולנתב. משילות במובן הזה שיחזקאל דרור מדבר עליו, לא קיימת באף מקום. כושר היגוי בסופו של דבר זה למצוא שותפים ויכולת. כלומר, פחות או יותר ההפך ממש שחושבים אנשי צבא שמחלקים את הגזרות וכן הלאה וכולם צריכים לטפס על אותה גבעה ביחד, בלי גזרות ובלי שום דבר, וזה דורש כושר היגוי, אבל זה לא עניין מהותי.

הייתי מדגיש בין הנושאים האלה כמעט כתרופת פלא יכולת לסייע לדמוקרטיה הישראלית באמצעות הנדבך החסר בה והנדבך החסר בה, כפי שנאמר בספר, הוא השלטון המקומי. מי ששמע אותי בנושא הזה יודע שאני מביא ללא תומכים רבים, כי מיד אומרים מושחתים וכן הלאה, מכיוון שזאת המסגרת היחידה שבינינו האזרחים לבין השלטון, זאת המסגרת שצריך לטפח אותה וצריך לחלק לה חלק גדול מן הסמכויות. כלומר, המצב הנוכחי הוא תוצאה של ההזנחה ושל חוסר ההכרה בשלטון המקומי כנדבך לגיטימי בדמוקרטיה הישראלית. קח את הדוגמה הכי בנאלית שאפשר, אבל האופיינית, תראו את מעמדם של בתי הדין המקומיים, של בתי המשפט לעניינים מקומיים שהיו צריכים להיות באמת משהו של השלטון המקומי וכן הלאה - בכוונה אני לוקח דוגמה לא שנויה במחלוקת – שצריכים לתת לבית אחד שנמצא בבני-ברק את הרשות לבנות סוכה, ולבית לידו שנמצא ברמת-גן אין רשות לבנות סוכה ולשפוט כי זה מקומי. גם הוא כפוף למערכת המשפטית המרכזית כי זאת התפיסה. אני יכול להביא הרבה מאוד דוגמאות.

השלטון המקומי, תקוותנו לבניית, לדעתי, נדבך הרבה יותר רציני לדמוקרטיה הישראלית. זה כמובן דורש עבודה מאוד רחבה. זה מוזכר בספר, אבל לדעתי לא בדגש המתאים. חסר לי מאוד בספר משהו שעובר מהטווח הקצר יחסית של 5-10 שנים ל-20-10 שנים וצריך לחזור ל-א' ב', צריך לחזור לשולחן בית הספר. חינוך פוליטי לדמוקרטיה – לא מופיע. אני מניח שזה אקסיומטי, זה ברור, ומי לא מדבר על חינוך, אבל צריך לחשוב על חינוך לדמוקרטיה ב-2020 כדי שלא נהיה ב-2020 באותו מקום בו יש לנו היום אזרחים שהדמוקרטיה איננה דבר שמובן מאליו. וזה מפתיע. המחצית השנייה של המאה ה-20 הייתה ניצחון של הדמוקרטיה. היא הוכיחה את יעילותה, אם נשתמש במילה הזאת, על פני כל המשטרים הלא דמוקרטיים בזה שהיא יעילה יותר בדרכה האיטית, המפותלת, עם קבלת ההחלטות. היא הוכיחה את עצמה בניצחונות על משטרים טוטליטריים ועדיין יש כאלה שחושבים שהיריב שלנו הוא לא דמוקרטי ויש לו יתרון עלינו. אין לו שום יתרון. שום יתרון שבעולם. בממשלה שמשנה את הכללים לגבי אסורים מכיוון שהיריב עושה את זה, פוגעת באותו חלק אקסיומטי של הדמוקרטיה שצריך להיות מובן מאליו. אסיר הוא אסיר. אם היריב מתנהג בצורה אחרת, לא הולכים לפי היריב. זה צריך להיות א' ב'. זה החלק הזה שלא צריך כל הזמן לבדוק אותו. זה חינוך פוליטי.

עוד שני נושאים. הברית הגדולה להצלת הדמוקרטיה ולבניית השלטון המקומי ולהשגת חלק גדול מהדברים, הוא קשור בכך שאותם 20 אחוזים מהאוכלוסייה במדינת ישראל שהולכת ונעשית מנוכרת, הערבים אזרחי מדינת ישראל, יהיו חלק מהתהליך הזה של בניית הדמוקרטיה. מי שאין לו מקום בלבן – אני לא אומר את המילה בלבן במקרה – אין לו מקום לאזרחי ישראל

הערבים בדמוקרטיה הישראלית, איננו דמוקרט. מי שאומר רוב יהודי, מי שאומר מפלגה כזו וכזו, איננו דמוקרט. זאת אותה נשמה דמוקרטית שחסרה ושאותה צריך לטפח באמצעות חינוך פוליטי.

נקודה אחרונה. צריך להגן על בית המשפט העליון. אין מה לעשות, צריך להגן עליו. בין השאר מכיוון שבתקופה הקשה של ההידרדרות הוא עמד שם. לא היה בכוחו לגלגל את האבן חזרה למעלה ההר, היכן שמדרדרים את הדמוקרטיה, אבל לפחות הוא יכול היה לעצור אותה. יש למערכת המשפט שלנו את היתרון המוחלט שיש על הרבה מערכות משפט אחרות, כולל דמוקרטיות, שיש לנו שופטים שאינם מושחתים. אז בבקשה, כל מי שרוצה לתקן, שיזכור שאת העיקר יש לנו במערכת הזאת.

לסיכום אני רק רוצה לומר שאני שותף לדאגות אבל אני גם שותף לאופטימיזם. אמנם אני לא מקבל שאנחנו עדיין דמוקרטיה בחיתוליה וכן הלאה, די, מספיק עם מחלות הילדות האלה, אבל אני חושב שאנחנו בתהליך. מספיק עם התירוץ של הדבר הזה, די, מספיק. 61 שנה אפילו למדינה, היא צריכה כבר להתגלח בעצמה. ה-איך כאן מאוד חשוב. הפרק הבא הוא ה-איך. אני רק אציין שלדעתי נחוצה קואליציה מאוד רחבה בכנסת, לאיזושהי תוכנית רחבה שנועדה לבטא את הדמוקרטיה. זה לא צריך להיות של מפלגה אחת או של ממשלה אחת אלא זה צריך להיות ברית מאוד רחבה עם הגורמים שציינתי כי אחרת אנחנו נימצא כאן בעוד כך וכך שנים בדיוק באותה נקודה במקרה הטוב, ובנקודה מדורדרת יותר במקרה הרע.

רענן די-נור:

ראשית, כמובן גם אני רוצה להצטרף לאיחולים של פרופסור גלנור לרגל זכייתכם בפרס ישראל. במיוחד איחולים גם לך אריק כמי שעיצב ועומד בראש המכון. אני בדרך כלל שמח עם הבחירה של ועדת פרס ישראל ולא בגלל ששלומית יושבת כאן אתנו, ואני מכיר כאן עוד כמה שהיה להם אי פעם קשר לבחירות של פרס ישראל. אני שמח במיוחד משום שאני חושב שלמכון לדמוקרטיה יש תרומה ממשית לאיכות העבודה הממשלתית. אני אומר את זה לא כחוקר של העניין אלא כמי שיכול היה ליהנות בשלוש השנים האחרונות מהעשייה של המכון ובאמת גם לראות עבודות של המכון וגם לשמוע את אנשי המכון, ולא פעם גם להתווכח. זאת עזרה אמיתית כשנמצאים במערכת שצריכה לשמוע גם גוף כמו המכון שאין לו אג'נדה פוליטית, יש לו את היכולת ליצור איזושהו תהליך הקשבה רחב מאוד ולהעביר את התמצית והמהות למקבלי ההחלטות. באמת, ברכותיי. זאת עשייה מאוד חשובה ותודה רבה.

מטבע הדברים, כשאני קראתי את החוברת בשבת, עלו בראשי מחשבות בדיוק על קו התפר שבין המערכת המקצועית למערכת הפוליטית וטבעי שכך אסתכל על הדברים. אני אינני מתכוון לחזור על נושאים שמופיעים כבר בחוברת ומופיעים בניסוח מאוד מחודד בהקשר של יכולת הביצוע של הממשלה, בהקשר של הצורך להוציא מהממשלה את הביצוע ועם מיקום מאוד מדויק בעניין תפיסת הרשויות כסוכני ביצוע. דווקא לנושאים האלה שמופיעים בחוברת כמובן אין צורך שאני אתיחס.

אני רוצה לומר כמה דברים לגבי נושאים שלא מקבלים הדגשה. קודם כל, צריך לקחת בחשבון, ואני אומר את המובן מאליו ובכל זאת חשוב שאדגיש אותו, המערכת הפוליטית והמקצועית שלובות חזק מאוד ביניהן. ניתן לקבוע סדרה של כלים וכללים ליצירת חיץ או מחיצות וחציצות ואתם בוודאי זוכרים כולם שבעל תפקיד למערכת המקצועית, אם הוא בא

מהתחום הפוליטי, הוא צריך לעבור סידרה של בדיקות שמכוונות בעגה, להוכיח שלמרות היותו איש המערכת הפוליטית, יש לו כישורים מיוחדים ועודפים. אחרי כל הניסיונות האלה לקים את כל החציצות האפשריות, ברור לכולנו שהמערכת הפוליטית והמערכת המקצועית לא יכולות אלא לעבוד זו בהשלמה לזו. באופן טבעי הן מושפעות בצורה מאוד קיצונית. אתן כמה דוגמאות, אולי שתיים מרכזיות.

אורך קדנציה לצורך הבשלת תהליכים. אני יכול למנות סדרה של נושאים שהממשלה ה-31 החלה לפעול בהם וקיצורה של הקדנציה בטרם עת פוגעת פגיעה של ממש. יושבת כאן שלומית עמיחי. אני חושב שרפורמת אופק חדש היא דבר שהוכיח את עצמו בצורה מרשימה מאוד. אגב, לא כי אני חושב אלא כי זה מה שהשטח אומר. כשאתה מגיע לביקורים לפעמים רנדומליים, לא מתוכננים, ביקורי פתע בישובים שונים בארץ, אתה שואל ראשי רשויות, אתה שואל מנהלים, אתה שואל את העושים במערכת מה אתם חושבים על הרפורמה, כמה אמון אתם נותנים ברפורמה, מה עושה לכם הרפורמה, איזה סיכוי וכן הלאה וכן הלאה, אתה מקבל תשובות נפלאות ואף אחד לא יכול לחשוף בי או במנהלים או בראשי הרשויות שהם אומרים את מה שאני רוצה לשמוע. לדעתי הם אומרים את האמת ואתה גם רואה את זה באופן בלתי אמצעי כשאתה עושה ביקור של ממש באותם מקומות. אני משוכנע, אני בטוח ששלומית תגיד אותו הדבר, שרפורמת אופק חדש, שהושקעו בה מאמצים אדירים, היום נמצאת באיזשהו שלב של ריצה על המסלול, אי אפשר באופן קטיגורי לקבוע שהיא מובטחת גם קדימה. אי אפשר לומר שהיא מוגנת מפני איזה שהם שינויים, לפעמים אחראיים, לפעמים קצת פחות אחראיים, מפני איזשהו צורך לשנות, עצם המושג לשנות, רק משום שנכנסה קדנציה חדשה. אני כבר מתחיל לשמוע שמועות.

אופיר פינס-פז:

רפורמת דברת עברה מהפכים שלמים ובוטלה אפילו במהלך הקדנציות.

רענן די-נור:

בהבדל אחד. רפורמת אופק חדש הושגה כהסכם עם הסתדרות המורים. דוח דברת לא עוגן בשום צורה שהיא עם איזה שהן הסכמות עם נציגות המורים. אני חושב שזה הבדל גדול ומהותי ואת זה צריך להבין.

ההפעלה של רפורמת דברת הייתה סוג של הפעלה אקספרימנטלי. כאן מדובר בתוכנית שיצאה עם הגדרה מאוד ברורה על איזה בתי ספר נכנסים. אני חושב מאוד לומר שאם חלילה תהיה עצירה ברפורמת אופק חדש, הנזק שייגרם הוא לאין שיעור גדול מן הנזק שנגרם כתוצאה מעצירת רפורמת דברת. זו דעתי ואני חושב ששלומית מתמחה בתחום הזה יותר ממני והיא בוודאי תוכל לומר את דעתה אבל אני חושב שדעתי לא שונה משלה.

אם כן, אורך קדנציה הוא תנאי להבשלת תהליכים ונתתי דוגמה את אופק חדש. אני יכול לתת דוגמה של סדרה של נושאים שעשתה הממשלה ה-31 ויש חשש גדול שאם התנופה בכל אחד מהתחומים לא תימשך, תהיה עצירה מהותית וצריך לומר מילה על מי משלם את המחיר. נקודה שנייה שאני רוצה להעלות היא הנקודה ששייכת לאמון במערכת הפוליטית. לא סוד שהמערכות הפוליטיות בעולם כולו, האמון בהן הולך ויורד. מה עושים כתוצאה מהאמון ההולך ויורד במערכות הפוליטיות? מכניסים לתוך המערכות ממדים נוספים של שקיפות, שוויון, אלה התהליכים מצמיחים את שומרי הסף, מה שנקרא שחקני הווטו בספרון של אריק, שחקני הווטו לא מאפשרים לבעלי התפקידים במערכת הממשלתית, בעיקר במערכת המקצועית, לבצע

את עבודתם כמו שצריך, כתוצאה מכך הממשלה צוברת אי אמון נוסף וחוזר חלילה. היום אני אתאר שורה שלמה של צעדים שהממשלה ה-31 פעלה בהם, לרבות נושאים שעניינם מיגון יישובי שדרות ועוטף עזה, קצב ההתקדמות במיגון או הטיפול ביוצאי גוש קטיף וכן הלאה וכן הלאה. אני אומר לכם בצורה ברורה מאוד שיש לנו קושי אמיתי, לנו, המנכ"לים, עם הגדודים, שלא לומר חטיבות ואוגדות, של שומרי הסף למיניהם. כתוצאה מכך אנחנו מצליחים לתת מענים בלוחות זמנים הרבה יותר בעייתיים ממה שהיינו רוצים לתת בכל תחום. כמובן כתוצאה מכך, כך אמרתי קודם, האמון בממשלה, בכל ממשלה או בכל ממשלות, הולך וקטן והדשדוש הזה של העשייה רק מייצר כל הזמן צורך מן הסתם בשיפור יכולת הווטו של שחקני הווטו ושומרי הסף או כל הגדרה אחרת.

קריאה:

תגיד מי הם. אני לא בטוח שכולם יודעים.

רענן די-נור:

אנחנו מדברים על ארבעה. אנחנו מדברים על תקציבים, חשב כללי, נציבות והיועץ המשפטי לממשלה. אלה הארבעה שאנחנו מדברים עליהם. אם מישהו רוצה בכל זאת שאני אזכיר את מבקר המדינה, אני נותן לו מעמד אחר.

מכל מקום, למרות כל התיאור שתיארתי כרגע לגבי הקושי ההולך וגובר של המערכת המקצועית לייצר החלטות בלוח זמנים או לממש בלוח זמנים, אני יכול לומר על הממשלה ה-31 שעשתה שורה שלמה של צעדים ואנחנו, כפי שאתם יודעים, נמצאים בימים של סיכום, אז המסמכים של סיכום הממשלה ה-31 נמצאים מתחת ידי, ובמקרה הבאתי גם מסמך כזה לכאן. אני לא הולך להקריא לכם את כל ה-58 נושאים שרשומים בו, אין צורך. אני אשאיר אותו כאן במכון והוא יסומן ת-1. מכל מקום, יש כאן נושאים שקשורים בהתיישבות, בסדרה שלמה של נושאים של התיישבות. הממשלה הקימה ישובים הרבה יותר מאשר שלוש ממשלות שקדמו לה. אנחנו לא עסקנו בשי"ע אלא עסקנו במערב הנגב ובמקומות נהדרים וטובים, ובסך הכל הקמנו יותר ישובים מאשר קמו על ידי שלוש ממשלות קודמות.

עשינו לא מעט בנושאים של חברה ורווחה, החל מנושא של טיפול בניצולי שואה, בטיפול בקשישים עניים, בטיפול בקשישים בכלל, בילדים ונוער בסיכון, בהתחלה טובה. באמת, שורה שלמה של דברים. כך גם בנושא רשויות מקומיות. חינוך בלבד, אופק חדש, יש את התוכנית של 8.000 כיתות, יש את החינוך הטכנולוגי, יש את הפער הדיגיטלי וכן הלאה וכן הלאה וכן הלאה. כמובן אני אזכיר גם את נושא העורף ואני אזכיר מיעוטים. עשינו שמונה צעדים מאוד מהותיים בנושא משילות, אף אחד מהם לא אסטרטגי כמו מה שמוצע כאן בחוברת אבל אלה שמונה צעדים, כל אחד בפני עצמו בנושא משילות החל מקצובת קדנציות של בעלי תפקידים. יש כאן כמה אנשים בחדר שזה היה חלומם משכבר לקצוב קדנציות, למשל היושב משמאלי. נושאי מעמדם של היועצים המשפטיים וכן הלאה וכן הלאה. בסך הכל שמונה פרקים באמת בעלי חשיבות גדולה מאוד בתחומים האלה.

אחרי שאני מונה מקצת מכל הדברים האלה, ולא הזכרתי דבר וחצי דבר על הנושא הכלכלי, אז אם בכל זאת נעשה משהו, למה אני רואה צורך להצטרף לזעקה המושמעת על ידי המכון לדמוקרטיה והעומד בראשו באמצעות הספרון שנמצא כאן? משום שאני חושב שאלמלא המגבלות שתיארתי קודם, היינו נותנים מענה טוב יותר למציאות בה אנחנו נמצאים. אני קורא

בעמוד 10, פרק התקציב, כל הדברים שמתוארים שקיימים במערכת הממשלתית, אז אריק כותב שהנפגעת העיקרית מכל אלה היא המשילות. הכוונה היא הנפגעת מכל אלה, היא החברה בישראל. זאת הפגיעה האמיתית.

אני יכול לומר לכם כמה דברים, מתוך החדרים. אני יכול לומר לכם שדרך ההתנהלות של הממשלה בממשק שבין המערכת המקצועית למערכת הפוליטית מקשה מאוד לקבל החלטות בתחום של ניהול סיכונים בתחום הביטחוני. אני לא מחדש לאף אחד מהיושבים כאן שיש לנו לא מעט אתגרים ביטחוניים דווקא בעת הזאת. הדרך להתמודד עם האתגרים הביטחוניים האלה זה לא להעמיד מענה לכל אחד מהאתגרים, זה בלתי אפשרי, אנחנו לא מסוגלים לעמוד בזה בכל זווית ודרך שרק תסתכלו עליה, אלא הדרך היא כמובן לנהל מערכת מסודרת של ניהול סיכונים. ממשלה שימיה הם שנתיים-שלוש, קשה לה מאוד לבנות מערכת לטווח ארוך שהיא מערכת אמין, רצינית, שבנויה על ניהול סיכונים, מערכת בתחום הביטחוני כפי שנכון וראוי לעשות. איפה אני רואה את זה בצורה הטובה ביותר – בדרך קבלת החלטות. כאשר האופק של ממשלה הוא אופק קצר, הנטייה היא לקבל החלטות שמייצרות לך את המפגש הכי פחות כואב עם רשויות צבא או עם ראשי מערכת הביטחון וזה ברור לגמרי וזה שקוף לגמרי באופן שבו הדברים האלה פועלים. זה קודם כל מישור אחד, מישור האתגרים הביטחוניים.

מישור שני שמאוד מטריד אותי הוא נושא שאני חושב שרבים מהיושבים כאן מוטרדים, זה המישור של האתגר שבמצב הכלכלי שבו אנחנו נמצאים. אנחנו נמצאים במשבר גלובלי, המערכת הממשלתית פועלת כפי שהיא פועלת ותוחלת הזמן הקצר לא מאפשרת לעשות פעולות של ממש בתחום המשבר הכלכלי. אני חושב שהמשבר הכלכלי הוא גם הזדמנות ואני לא מנסה לתאר את המשבר הכלכלי בצבעים של איזה יופי, הגיע משבר. ממש לא. אבל לצד המחירים הכבדים שהמשבר הזה תובע וכנראה יתבע בהמשך, יש שורה שלמה של דברים שבתנאי התנהלות אחרים יכולנו להשיג אותם תחת הכותרת שאני הגדרתי אותה המשבר. אלו מחירים כבדים מאוד שהחברה משלמת. נתתי דוגמה בתחום הביטחוני, נתתי דוגמה בתחום הכלכלי והייתי רוצה לקוות מאוד שיש דרך להביא לצמצום המחיר הזה.

עוד היבט אחד שראוי לומר אותו. אני חושב שגם אם אני יודע לתאר 58 פעולות מאוד חשובות שהממשלה ה-31 עשתה, אני חושב שאנחנו צריכים לשאוף לממשלות שהן מצוינות ולא רק טובות. הסיבה לכך היא שבמציאות של עולם גלובלי שבו אנחנו חיים, המונופול של ממשלה כממשלה הולך ומומר. לא אומרים שהתנאים בישראל הם לא משהו ולכן בואו נחפש באירופה מקום יותר טוב, שם הממשלה יותר רצינית. אני יודע, כמו שכולכם יודעים, שמשקיעים ישראלים היום לא פעם, כתוצאה מדרך התנהלות של ממשלה, בוחרים למצוא את ההזדמנות הכלכלית שלהם מחוץ למדינת ישראל ויש לא מעטים שעושים חיל בעניין הזה, וזה לא כתוצאה מכך שהם לא אוהבים את מזג האוויר, וזה לא כתוצאה מכך שהם לא מדברים את השפה, אלא זה כתוצאה מכך שבאותן אנרגיות שהם משקיעים בישראל, הם יכולים להשיג תשואה פי כמה יותר טובה בפעילות כלכלית מחוץ למדינת ישראל, אירופה או כל מקום אחר.

כרמית גיא:

עד שקורה שם ברוך ואז הם רצים אל הממשלה כאן שתציל אותם ממה שקרה להם שם.

רענן די-נור:

ראשית, אני לא מכיר מקרים כאלה שנכנסו לברוכים שם וביקשו סיוע כאן אבל יכול להיות שאני לא מכיר את כל הדוגמאות. אני גם לא חושב שאם הם מבקשים את הסיוע כאן, זה מחייב מישהו לתת להם אותו אבל אני מסתכל על זה מזווית אחרת. אני מסתכל על כל אלה שעשו חיל, ויפה מאוד שעשו חיל, ויכלו את החיל הזה לעשות כאן בארצנו הם לא עושים את זה כאן בין השאר משום המחיר שהמערכת משלמת כתוצאה מההתנהלות הפוליטית והחיבוק שבין הפוליטית והמקצועית, ולפעמים אחד ועוד אחד שווה שלושה וזה מקרה שאחד מול אחד שווה רק אחד במקום שניים.

לסיכום. הייתי מאוד רוצה לראות איזושהי תוכנית אב שהמכון לדמוקרטיה מפתח לתיקון המשילות בישראל בהיבטים השונים, גם בהיבטים שעניינם שינוי שיטת הבחירות וגם בהיבטים שעניינם שינוי שיטת הביצוע או הדרך שבה פועלת הממשלה. משיש איזושהי מסגרת כוללת שכזו, להגיע בהזדמנויות שונות ליכולת יישום, לא כולל רשות, פה פרק ושם פרק. אני לא מאמין שאנחנו נוכל להגיע למצב שבו בהינף אחד ניתן ליישם מהפכה אבל אני כן מאמין שצריך להיות באיזשהו מקום ניסוח של ה-... ולנצל הזדמנויות באופן שיטתי לקידום נושאים שונים בתחום היכולת שלנו לספק לציבור היושב בישראל את רמת השירותים הגבוהה ביותר לה הוא זכאי. אני חושב שהוא זכאי לזה ויכול להיות שיום יבוא וגם ממשלת ישראל תקבל את פרס ישראל לניהול יעיל. תודה.

כרמית גיא:

אנחנו התיישבנו כאן בצורה מאוד רנדומלית בשני המעגלים ואני מאוד הייתי רוצה מי שמעוניין להגיב ולהשתתף בדיון, שפשוט ירים את ידו.

ירון אזרחי:

גם אני רוצה להצטרף למברכים. אני חושב באמת שהמחשבות שבאו לידי ביטוי בספרון של דוקטור כרמון משקפות תהליך מאוד עמוק ומאוד ממושך של שקלא ותריא בנושאים האלה ואני חושב שזה חשוב. בעיקר אני רוצה לשבח את העובדה שאחד הדברים החשובים בספר הזה ובכלל במה שנוגע למה שצריך לעשות בתחומים של הדמוקרטיה, זה לשכלל את הנגישות של העקרונות של המשטר לציבור הרחב. חלק גדול מהבעיות קשור בעמימות, במעורפלות של כל מיני הצעות. אני חושב שהספר הזה מצטיין בניסיון להציג את הדברים בצורה בהירה.

יש לי שלוש נקודות אליהן אני רוצה להתייחס. אני רוצה להדגיש את העובדה שבית המשפט התחזק במדינת ישראל לא בגלל שרירות לבם של השופטים אלא בשל עובדה קשה פוליטית במשטר במדינת ישראל והיא שהרוב והצידוק לרוב במדינת ישראל הוא רוב אתני ולא רוב פוליטי והמיעוט, הצידוק למיעוט בישראל, הוא אתני. זה לא מקרה שאנחנו קוראים למיעוטים בשם מיעוטים. זה מיעוט נצחי לעומת רוב יהודי נצחי. אני לא מדבר כנגד זה כרגע, אבל אני כן רוצה להדגיש את העובדה שכאשר הרוב הפוליטי הוא בתוך הרוב היהודי ששם יש גם מיעוט יהודי, אז לבית המשפט יש תפקיד קרדינאלי שאין לו בדמוקרטיה נורמלית שבה יש רוב פוליטי נזיל. יש לנו כאן בית משפט שמגן על העיקרון שרוב פוליטי ומיעוט פוליטי הם מטרות שלא הושגו במדינת ישראל ולכן מחייבות פעולה יתרה של בית המשפט העליון.

יתר על כן. הלכידות של הרוב היהודי מתוחזקת במידה רבה על ידי היבדלות מהמיעוט האתני וזה כלפי פנים, והפלשתניאים הכבושים כלפי חוץ. זאת אומרת, המושגים הבסיסיים של

רוב ומיעוט בפוליטיקה הישראלית הם לא המושגים הקלאסיים של רוב ומיעוט בדמוקרטיה. זה ברור וחד משמעי. זאת הסיבה שבית המשפט העליון, יש לו תפקיד נוסף ומיוחד במערכת הזאת. פרופסור יצחק גלנור צדק כשהוא אמר שאנחנו נעצרנו בתהליך הקונסטיטואליזציה של מדינת ישראל בעקבות 1967. אני טוען שהמאמץ הזה ליצור מערכת משפט, הפרדת רשויות, להעמיד את הכוח במדינת ישראל תחת שלטון החוק, התהליך הזה נעצר על ידי יצירת תרבות של אי-לגאליזם שהפכה במשך הזמן לתרבות של אלימות נסבלת וכתוצאה מכך חזרנו להיות מדינה בדרך. ב-1948 חשבנו שאנחנו כבר עזבנו את הרגע של המדינה בדרך ונכנסים לתהליך המיסוד של המדינה אחרי המהפכה. אנחנו המשכנו להיות המדינה בדרך, ועדיין יש בתוכנו מוסתר הלגיטימיות של הכוח המהפכני של הטרור מדינה שהוא מביא נזקים גדולים למערכת המשפט ולמערכת הארגונית של מדינת ישראל.

נקודה שנייה. דמוקרטיה לא בנויה רק על אמון. אני לא נבהל מאי-אמון. דמוקרטיה בנויה גם על קורטוב של אי אמון במוסדות הפוליטיים, בנציגים, ואנחנו לא צריכים להיבהל מגילויים של אי אמון אלא מגילויים של אמון מופרז. אני חושב שמדינת ישראל, האיזון הנכון בין אמון לאי אמון טרם הושג ולכן לא הייתי יוצא בצורה קיצונית כנגד גילויים של אי אמון. לבסוף, אני רוצה להגיד מילה על אחדות הפעולה המדינית. מר רענן דינור, אחדות הפעולה המדינית איננה תכונה מובהקת של דמוקרטיה כי הפרגמנטציה של הכוח הפוליטי יוצרת מאליה מבנה הרבה יותר אקלקטי של הפעולה המדינית. האידיאל של קוהרנטיות, של לכידות הפעולה המדינית, הוא לא אידיאל של דמוקרטיה, הוא גם בלתי אפשרי סטרוקטורלית בדמוקרטיה ולכן כשאתה מדבר על ניהול סיכונים כעל נקודה מקצועית, אני רוצה לומר שחשוב סיכונים הוא לא עניין מקצועי אלא הוא עניין פוליטי ממדרגה ראשונה. לכן היום אנחנו הרבה יותר מבינים בספרות המקצועית במדע המדינה או במינהל ציבורי שאנחנו לא יכולים לעשות הפרדות דיכוטומיות בין מקצועיות לפוליטיקה כפי שהיינו רוצים וכפי שהיה מקובל בעבר, כי יש היבט פוליטי לכל הכרעה מקצועית, יש היבט מקצועי לכל הכרעה פוליטית ומוטב שהם יעבדו ביחד והדבר הזה גם נכון לגבי צה"ל. עכשיו היו דיונים במכללה לביטחון לאומי ובמקומות אחרים של קציני צה"ל ואני השתתפתי בהם והם מבינים היום למשל שהמושג הזה של מצד אחד מודיעין שיביא את העובדות, מהצד השני מחליטים שיקבלו את ההחלטות, הוא שטות מסוכנת מאין כמוה, שאנשי המודיעין צריכים כל הזמן לעמוד יחד עם המחליטים ולעסוק בתהליך משולב של שקלא ותריא בנושאים האלה. זה יותר קשה מבחינה ארגונית, זה מבנה מסובך, אבל אין מפלט מהדבר הזה.

כרמית גיא:

חבר הכנסת יוחנן פלסנר. צריך לומר שבנעורך היית במכון ועכשיו אתה בא כנציג המגזר הפוליטי.

יוחנן פלסנר:

כן. כמישהו שבאמת היה כאן, ברכות לאריק (כרמון).

כרמית גיא:

מישהו אמר כאן קודם שזה פרס ישראל לאופטימיות. מקובל עליכם?

קריאה:

לא שמעתי שמישהו נותן פרס ישראל על אופטימיות.

יוחנן פלסנר:

דווקא בתור מי שהיה כאן עוד ב-1996, אני יכול להעיד שהספר הזה הוא תוצאה של תהליכים ארוכי טווח שהתחילו עוד מזמן, הרבה מהרעיונות כאן הם לא חדשים אלא באמת ריכוז של רעיונות ואני חושב שגם הבנתי מאריק שהסיבה שהוא הוציא את הספר עכשיו, כי הייתה תחושה שהנושאים האלה הם על סדר היום גם בגלל המשבר הפוליטי וגם מכיוון שהייתה תחושה שהנושא הזה של עיצוב שיטת הממשל, שינויים בשיטת הממשל, עולה על סדר היום, גם בתוך קדימה היה לנו דיון די רציני על זה, גם במהלך מערכת הבחירות באיזו מידה של מרכזיות להתייחס לנושאים האלה. היה לנו בתוך המפלגה גם דיון לגבי שיטה נשיאותית אל מול חיזוק הפרלמנטרית ויש את זה גם במקומות אחרים במערכת הפוליטית. זה גם מייצג את הקו של המכון ואני חושב שגם אני באופן אישי מאוד מקבל את הקו הזה של חיזוק השיטה הפרלמנטרית על פני השיטות האחרות. זה פחות על סדר היום עכשיו, הרעיון הזה של שיטה נשיאותית, זה לא נכנס במסגרת הדיונים הקואליציוניים, אבל זה נותן תחמושת למי שחושב או בעתיד כשיחזור הדיון הזה. מתוך כל הבעיות שמוצגות, אני חושב שאם מזככים את זה, הבעיה המרכזית שבסוף נוצרת היא בעיית האמון הציבורי בשיטה והתייחס לזה ירון. אני לא יודע, אתה אמרת שיש בפנדלום, אני לא יודע איפה אנחנו נמצאים לטעמך, אבל לטעמי אנחנו בבעיה של מחסור באמון בשני היבטים, היעדר אמון גם ביכולת המערכת למשול, להכריע, לקבל החלטות, להיות רלוונטית למצוקות הבסיסיות של האזרחים שדיבר עליהם רענן, וגם היעדר אמון או כתוצאה מזה וגם בלי קשר בגלל המבנה של המערכת, היעדר אמון במקבלי החלטות, ביושר האישי שלהם, במניעים שלהם וכן הלאה, היעדר אמון בפוליטיקה, פוליטיקאים, מפלגות וכל מה שקשור במערכת הזאת. זאת אחת הבעיות הקשות ואמון הוא הדלק של הפוליטיקה או הדלק בכלל של העשייה הציבורית.

אז נשאלת השאלה - כולם הרי מסכימים שיש בעיות, חוסר משילות וכן הלאה, וכל אחד יכול למנות את הבעיות - למה כבר שנים לא קורה שום דבר. מכיוון שאני גם אחד המייצגים של המערכת הפוליטית כאן, אפשר אפילו לשאול לגבי הישימות הפוליטית מה צריך לעשות כדי שכן יקרה. אני חושב שכאן במהלך הפעילות שלי בתוך המערכת הפוליטית, אני חושב שזיהיתי שני, מה שאפשר לקרוא להם, חסמי יישום, שני חסמים שמקשים מאוד על היכולת ואחד הוא לא תובנה גדולה שלי אבל צריך לשים אותה על השולחן וזה שכמובן כל שינוי מהותי, לא שינויים שהם חשובים, אבל הם לא בלבת העניין כמו שציין רענן, כל שינוי מהותי יפגע באינטרסים הקיומיים לצורך העניין של כמה מהמפלגות הסקטוראליות, ותמיד הם יטילו על זה וטו. לכן רק ממשלה שתקום סביב הנושא הזה בתור הסוגיה בראש סדר היום שלה, אולי מספר 2 בסדר היום שלה, רק ממשלה כזאת תוכל לשנות. כל ממשלה אחרת תמיד תרצה מאוד אבל יהיה איזשהו סעיף שאומר מותנה בהסכמה או מאפשר וטו או כל הדברים האלה.

כדי שמספיק ירצו את זה, צריך שיהיה רצון ציבורי ואז אני מגיע לחסם השני. הנושא מופשט מדיי מכדי שיהיה אפשר לבסס עליו - או לפחות עד היום זה מה שראיתי בשלוש השנים האחרונות - קמפיין פוליטי ששמים אותו בראש סדר היום. למשל, אני ניסיתי לדחוף במערכת הבחירות של קדימה שהנושא הזה יהיה נושא שאנחנו שמים אותו בסדר היום, מתחייבים עליו, מתחייבים לפתור אותו ובכל הבדיקות שעורכים, זה תמיד עולה שזו בעיה בסדר שני. אנשים לא רוצים שתפתור את בעיית החינוך, רוצים שתפתור את בעיית הביטחון, את הכלכלה. אתה אומר,

רגע, אני לא אוכל לפתור לא את זה ולא את זה אם לא תהיה לי מערכת שמתפקדת, אבל זה כבר מופשט, זה מורכב, אי אפשר להעביר את זה במסר לא של משפט ובימינו צריך גם בשתי מלים או בתמונה.

מכיוון שאתה לא מבצע קמפיין כזה ולא מנהל על זה סדר יום, אחר כך יהיה יותר קשה גם להשיג את העוצמה הפוליטית שמאפשרת ליזום את השינויים.

מה צריך. אני חשבתי שמיד אחרי הבחירות האלה יש בהזדמנות הקלאסית כן ליזום שינוי. הרי הבחירות האלה המחישו את המשבר הפוליטי, הגענו לערב הבחירות ולא היה ברור אפילו מי ראש-הממשלה. הייתה הזדמנות של שלוש מפלגות גדולות לפחות – אני עוד לא כולל את מפלגת העבודה ולא מתוך ביקורת או משהו, מיד אחרי הבחירות אני עוד הייתי בין אלה שבאמת חשבו שמפלגת העבודה לא תיכנס לממשלה, ואני חשבתי שיש הזדמנות טובה אפילו לנו, לישראל ביתנו ולליכוד סביב הנושא הזה שהוא לא במחלוקת והוא בליבת האינטרס של המפלגות האלו וזה הנושא שאנחנו דיברנו עליו, הנושא שליברמן דיבר עליו והיה אפשר להסכים שבונים ממשלה סביב הסוגיה הזאת, ממשלת 70 לצורך העניין, שתקדם את הנושאים הללו. אני ניסיתי לדחוף את זה, אין קשב וזה אף פעם לא הנושא הראשון.

כרמית גיא:

אבל גם שם היו מגמות. הייתה מגמה נשיאותית.

יוחנן פלסנר:

אני חושב שליברמן היה מוכן להתפשר על העניין הנשיאותי. אם מקימים סביב זה קואליציה, זה חייב להיות בשני שלבים. שלב א' על מודל מה שנעשה ביוזמת או בדחיפת המכון בשנת 2001, עוד במהלך המשא ומתן הקואליציוני מסכימים על שלושה עקרונות שביום השבעת הממשלה מסכימים עליהם, שכאן העקרונות הם די ברורים בתוך כל הדבר הזה פחות ברמת השינויים האלקטורליים, זה העלאת אחוז החסימה, ראש הסיעה הגדולה ביותר הוא ראש-הממשלה ולהקשות את נושא אי האמון. אלה שלושת העקרונות שסביבם כבר אנחנו מייצרים מציאות אחרת לגמרי. אחר כך ממשלה שיש לה סדר יום פוליטי שאמור לשנות את הרפורמות ברשות מבצעת, ברשות מחוקקת, רשות שופטת. אני יודע שחלק מהאנשים אולי לא יסכימו אתי שיש גם בעיות ברשות הזאת או באיזונים בין הרשויות. זאת הדרך היחידה לשנות ולכן אנחנו כבר מחכים עשרות שנים ואני לא יודע עוד כמה זמן נצטרך לחכות.

אני אסיים בהערה שכדי אולי שזה כן יהיה בסדר היום, לא מספיק שנשב, ואני חס וחלילה, התחלתי בזה שאני מברך את המכון ומעריך שאין מישהו אחר שיכול לשים רעיונות על סדר היום לא מתוך המפלגות והפוליטיקה כי אין קשב לעיסוק ברעיון שהוא יותר ממה שהיו שלושים שניות, לא מתוך הבירוקרטיה שעסוקה בניהול שוטף, אז יש חשיבות לרעיונות אבל בסופו של דבר לטעמי לא בשולחנות עגולים, לא בחדרים, לא נצליח לשים את זה על סדר היום אלא צריך לייצר כושר הכרעה פוליטי בתוך המפלגות וצריכה להיות הצטרפות של אנשים שדורשים את העניין הזה. מפלגות היום, דיברו על כך שמפלגות היום חלשות ובהיבט הזה זאת גם הזדמנות. יהיו מספיק אנשים שיצטרפו למפלגות סביב האינטרס הזה, אז זה יקרה.

אריק כרמון:

הערה אישית קטנה. לפני 11 שנים יוחנן היה עוזר שלי וביחד שינוי הלכנו לראש-הממשלה נתניהו והצגנו בפניו הצעה לרפורמה לסוכנויות ביצוע. הצעה שלמה. לראש-הממשלה

נתניהו שנה אחרי זה, כשהייתי אצלו יחד עם יושב-ראש המכון ג'ורג' שולץ, הייתה לו הערה שגם היא בבחינת חסם. הוא קרא לזה זמן אגזוקטיבי. כלומר, ראש הממשלה בישראל שבמדינות אחרות מוביל את הרפורמות, לא האלקטורליות אבל ברשות המבצעת, במדינת ישראל ידיו כבולות בגלל העומס הכבד, וגם עם זה צריך להתמודד.

אילן כהן:

לא אפליג בברכות כי גם אני מצטרף לדעת כולם. אריק, אתה יודע את דעתי על המכון. כפי שאמר רענן את זה, דווקא כמי שישב במקומות האחרים, ראינו תמיד את הדוחות ואת ההערות שלך ואת החשיבה הזאת כדבר מבורך וזה דבר יוצא מן הכלל. האתגר האמיתי, וכאן אני רוצה להמשיך את דבריו של יוחנן, הוא באמת להביא לזה שזה יקרה. רענן חושב שגם תהליכים, יש בהם כל מיני עליות ומורדות. אני חושב שלמשל דוח דברת שירת מאוד את זה שאפשר היה לעשות אחר כך את אופק חדש וכל מיני דברים, גם אם הוא בעצמו לא יושם. הוא יצר מפת תכנון, הוא העלה לשיח לאומי, הוא יצר מאבק. אחר כך באו ועשו רפורמה מצוינת. אופק חדש היא רפורמה מצוינת. היו בה דברים שונים אבל דברים זהים, אבל נוצר תהליך.

לכן אני חושב אריק שגם אם הדוח הזה, אם נצליח להביא לזה שיהיה עליו דיון ציבורי אמיתי, יסכימו, לא יסכימו, יתווכחו, ייקחו ממנו רק 50 אחוזים, כבר השגת הישג גדול. גם לי יש השגות על חלק מהתרופות, ואני חייב לציין זאת, אבל עצם זה שיהיה תהליך, זה כבר יהיה דבר גדול וכאן צריך לעשות מאמץ ממוקד של מי שיכול להשפיע על כך שיווצר איזה תהליך לאומי שידון בדבר הזה ויחליט מה שיחליט.

אריק, אתה נמנעת מלהגדיר מה זו משילות. אני ניסיתי להגדיר. אמרתי לעצמי כי בסופו של דבר בעיניי שלטון בא לשם מטרה מסוימת. דמוקרטיה זאת מילה נורא יפה, אבל בסוף צריך להציג משהו. כתבתי לעצמי שזאת בעצם היכולת להחליט, לתכנן, להביא לידי ביצוע של מדיניות שהיא לטובת הציבור ומתאימה לדרך שבה הוא היה רוצה שהדברים האלה יבוצעו. בעצם אלה הדברים שהיית רוצה. היית רוצה שזה יבוצע בצורה שאתה רוצה, גם שלטון שיוודע לבצע מאוד מהר אבל לא מתאים לעקרונות שלך, לא היית רוצה אותו, היית רוצה שתהיה יכולת לתכנן, להחליט ושזה יבוצע וזה יהיה לטובת הציבור.

בכל אלה זיהית כשלים. מה זה כשלים? אני לא חושב שהדמוקרטיה בעבר או שאנשים בעבר היו יותר טובים. אני חושב שהצרכים השתנו, האנשים השתנו, דברים שפעם נחשבו נפלאים ומופלאים, היום מכניסים אנשים שעושים אותם לכלא. אני חושב שאם אני הייתי מסתובב עם פנקס ונותן הטבות לאנשים להקים מפעל פה, חוק לבעל הון כזה או אחר עם שלושים שנות פטור ממס, הייתי כנראה בכלל חיי. או אני לא חושב שבעבר ישבו יועצים משפטיים ואישרו הפצצה. לא זוכר דבר כזה אבל יכול להיות שאני טועה. אני לא חושב שדיין היה מתייעץ עם היועץ המשפטי על כל פעולה שנעשתה כמו שהייתה גאוה גדולה שקרה במלחמה. לכן אני חושב שהדברים השתנו. התנאים השתנו, הצרכים השתנו והדמוקרטיה לא השתנתה. אני חושב שאתה מייטיב לתאר את זה כאן. אני לא חושב שאז היה יותר טוב.

לכן השאלה מה קרה, למה הדמוקרטיה פתאום, או התהליך, לא השתנה והמשילות נפגעה. אני רוצה לומר סטייטמנט אחד שקרה לי כשקראתי את הספר הזה. הסכנה הכי גדולה לדמוקרטיה או לשלטון ולדמוקרטיה כשהיא לא מצליחה לספק את מה שהיא הייתה צריכה

לתת. דמוקרטיה בגרמניה קרסה והשלטון ההוא קם בצורה דמוקרטית אבל הוא לא הצליח לתת פתרונות לבעיות.

ירון אזרחי:

דווקא הוא נתן פתרון אחד מאוד חזק.

אילן כהן:

לא, זה השלטון השני. הדמוקרטיה קורסת כאשר הציבור חושב שהיא לא מסוגלת לתת לו פתרון לשום בעיה, לא ביטחון, לא כלכלה, לא כלום, ואז יש סכנה אמיתית שהיא תקרוס. אני חושב שאתה תיארת כאן תהליכים שפוגעים, וזה הנושא שאני רוצה להתמקד בו, ביכולת הביצועית, ביכולת להביא לידי זה שדברים יקרו ויבוצעו.

אני חושב שאם הדמוקרטיה לא תדע או המנגנון הזה לא ייתן אפשרות להביא לידי ביצוע, הציבור בסוף יבעט. כל ציבור. יכול להיות ציבור המיעוטים, יכול להיות הציבור הדתי-לאומי, יכול להיות הציבור שנפגע כלכלית והוא יצא לרחובות. אבל אם לא תהיה היכולת לתכנן, להחליט ולהביא לידי ביצוע, אני חושב ששם טמון הכשל הגדול שאריק מציין. הסיבות לכך רבות ואני מסכים דרך אגב לניתוח של הבעיה, אני מסכים ב-99 אחוזים עם מה שכתבת. אופק הזמן הלא מתאים, היכולת שלך להתחיל תכנון, להבין את הבעיה, להתחיל תהליך תכנון שלוקח חצי שנה-שנה, להביא להחלטה בכל המוסדות – אתה מתחלף ומקווה שיהיה כבוד להחלטה שהצלחת להביא בכהונתך או לתהליך שהצלחת או שהתקציב ימשך. זה קורה לפעמים כן ולפעמים לא. אלה דברים שאני למשל, כמו הניסיון של רענן, אנחנו ביחסים נפלאים, שהמשיכו, ויש דברים שלא המשיכו ומסיבה של מדיניות של ראש ממשלה אחר וזה לגיטימי. אבל אין לך את האופק הזה לבצע.

שומרי הסף, תיארת אותם. אני חושב שזה אסון. אני חושב שכן צריכים להיות איזונים בין הרשויות השונות ובין התפקידים. אני אומר לך שחוץ מאותם אלה שרענן ציין יש עוד עשרים שחקני וטו בפוטנציה. אם היו מנצלים את הסמכות שלהם הסטטוטורית, היו עוצרים כל דבר. מזכיר הממשלה ואני ידענו שאם אנחנו לא רוצים שיעלה משהו לדיון, ישיבת הממשלה, התכנית שלה נקבעת על ידי האנשים האלה. אתה יכול למנוע גם משר להעלות נושא במשך חמישה חודשים. אז הנה שחקן וטו חדש שלא נוצל.

אופיר פינס-פז:

פעלת בניגוד לתקנון.

אילן כהן:

איזה תקנון? מי קובע לך שאתה חייב?

אופיר פינס-פז:

תקנון עבודת הממשלה.

אילן כהן:

תאמין לי, גם בניגוד לתקנון לא לחתום על החלטת ממשלה. אופיר, אתה יודע. מערכת משפטית עוברת מחוקי, לא חוקי, למידתי, לא מידתי או מוסרי, מי קבע שהיא יותר מוסרית ממני? ממתני בכלל מישהו שואל אם הוא מידתי או לא? אני קיבלתי והייתי צריך לבצע. יושב אדם ואומר לי שזה לא מידתי, זה לא ראוי. אני יודע חוקי או לא חוקי. זה תפקידך. אני יודע שאתה

תגיד לי שזה מתוקצב או לא מתוקצב. לכן אני חושב שכאן יש לנו הרבה בעיות בדרך להוביל לביצוע.

הפתרונות, אריק, אני חושב שכתבת אותן בזה שהצפת תוכנית שלמה לדיון. אפשר להסכים ואפשר לא להסכים להם. מספר חברי הכנסת להגדיל. אני מניח שיש כאן הרבה דברים קונטרוברסיאליים שרובנו פה נתחיל להתווכח עליהם. אני חושב שחלק מהדיון הזה איך להציף את זה לרמה של דיון ציבורי אמיתי, שאחר כך יוביל למשהו שיסכימו עליו או לא יסכימו עליו, זה לביצוע.

אני ראיתי בחיי הקצרים במערכת הציבורית כאלה שהצליחו, כאלה שהצליחו בחלקם אבל עדיין עשו, למשל אור ירוק. לא הצלחנו להעביר את כל הרפורמה שרצינו אבל עצם זה שעשינו חלק מזה, עושה שינוי.

אריק, אני מציע שנתייחס לזה כמשהו, כתהליך, שהאתגר הבא שלו הוא להביא אותו קודם כל לדיון ציבורי אמיתי. כאן אני רואה את הבעיה הגדולה.

אופיר פינס-פז:

ברכות כפולות אריק, קודם כל לפרס ישראל שזה דבר מרשים ביותר, ושנית, לספר. אני מניח שהיו ספרים לפני ויהיו ספרים גם אחרי וגם על כך מגיעה הברכה.

אני קראתי ואני מסכים עם חלק גדול מאוד מההמלצות. את הפרק על שלטון החוק, הייתי כותב אחרת ועוד כמה פרקים הייתי מניח שהיו לי ניואנסים כאלה ואחרים אבל אני בהחלט מסכים לחלק גדול מהתרופות שאתה מציע גם בעבודת הכנסת וגם בעבודת הממשלה, שינויים פוליטיים, גם ביחסים שלה עם השלטון המקומי, עם מערכת המשפט, עם מערכות גדולות אחרות.

אני חושב שבגדול אנחנו צריכים לתת מענה לשתי בעיות מרכזיות, הייתי אומר שני משברים, שהם משולבים אבל גם נפרדים.

המשבר הראשון הוא באמת משבר המערכת הפוליטית בישראל. זה שאנחנו אוהבים איזשהו חוסר אמון בסיסי בפוליטיקאים ובפוליטיקה, זה נחמד אבל אין היום חוסר אמון בסיסי אלא יש חוסר אמון יסודי שלפי דעתי מערער את אושיות הממשל הדמוקרטי בישראל ברמות מסוכנות ביותר. אני חושב שרמת האמון היום בפוליטיקה, בנבחרים, היא נמוכה מדי ומסוכנת והיא מערערת לא רק כושר יציבות ולא רק כושר משילות אלא היא מערערת הרבה מאוד דברים שהם רזון ד'אנטרה של המדינה או של החברה הזאת ואלו דברים שיכולים להתפתח להיות קיומיים. אני לא מציע לשים את זה כדבר זניח ואני לא חושב שמישהו מאתנו חושב שזה זניח. יכול להיות שיש אנשים במערכות אחרות שחושבים שזה זניח או פתיר בקלות או שיש בעיות בסדר עדיפות יותר גבוה, אבל אני לא חושב. אני אומר לכם, אני אומר את זה שנים, שגם היכולת לתת מענה לאיום האיראני, לבעיות האזוריות, למשברים הכלכליים, לפי דעתי כולם מתגמדים לעומת הבעיה שיש לנו היום במערכת הפוליטית ומשבר המנהיגות שפוקד אותנו וההשלכות שלו גם על הפתרונות לכל ההסדרים הכי גדולים בעולם.

המערכת הפוליטית חסרה כוח אדם איכותי ואני אומר בהשוואה למערכות אחרות. אני מסתכל על מערכות אחרות. יש בה חסך מדאיג ביותר של כוח אדם איכותי, איכותי בכל המשמעויות שלו, גם ברמה של היכולות, הכישורים, וגם ברמה של ההתנהלות ודרך היכולת לגייס את אמון הציבור להובלת נושאים לאומיים ברמת המקרו. אני חושב שאחת התוצאות לדבר הזה

היא שינוי שיטת הבחירות לשיטה שכבר קיימנו עליה כאן איזשהו דיון מעניין לפי דעתי, הלא אובייקטיבי. אני כתוצאה מהדיון שהתקיים במקומות אחרים וגם כאן הנחתי הצעת חוק בכנסת שהסבירות להעביר אותה שואפת לאפס. אין תמיכה בהצעות חוק כאלה גם לא בשלי וגם לא בדומות לשלי כי אין עניין בעצם לכנסת לשנות את כללי המשחק. אני חושב שאחת הדרכים היא לשנות את שיטת הבחירות והדבר הזה לא יקרה ללא לחץ ציבורי. אני לא מדבר על שינוי שיטת המשטר. אני מתנגד כמו רובכם או כולכם. אני מדבר על שינוי שיטת הבחירות עם מרכיבים אזוריים ועם מרכיבים של *Accountability* (אחריותיות), של אחריות, של שקיפות, של יכולת באמת לייצר מנהיגים. יש הבדל בין אנשים שנמצאים ברשימות לכנסת שאף אחד לא בחר אותם לבין מנהיגים. אלה שני דברים שונים וצריך לעבור כור היתוך מסוים כדי להיות מסוגלים להנהיג ולא רק להיות נציגי ציבור. זה לא אותו הדבר. אנחנו לא חברים בדירקטוריון. אנחנו חברים בכנסת ישראל ובממשלות ישראל שצריכים אנשים שהם קליברים שמסוגלים להוביל מדינה ויש כאלה לא מספיק, מעט מדי.

שינוי שיטת הבחירות בוודאי יכול לשפר את התהליך הזה. הוא יכול גם לתקן מאוד את עבודת המפלגות. אגב, אחת הרעות החולות בעבודת המפלגות היא שאין היום מפלגות. יש היום ראשי מפלגות. פשוט אין מפלגות. אני אומר לכם שאין היום אף מפלגה בישראל שמתפקדת כפי שמפלגה בכל מקום נורמלי מתפקדת. יש ראשי מפלגות שמרגע שהם נהיים ראשי מפלגות בצורה כזאת או אחרת, זה של אבא שלהם. זה רשום על שמם בטאבו, ואני לא מדבר רק על מפלגת העבודה אלא על כל המפלגות. מפלגת העבודה היא, אגב, מהאחרונות שעוברת את התהליך הזה, לא מהראשונות. זה דבר מסוכן ומדאיג ביותר.

יש דבר שני שכתבתי גם עליו אריק וזה כינון חוקה. אם אנחנו לא נצליח להגיע למצב שאנחנו מסוגלים לייצר חוקה בישראל, אנחנו נמשיך ונדרדר את המערכות ברמות מאוד מסוכנות. חוקה, אלה כללי משחק, אלה כללי משחק מוסכמים שמוכרחים לייצר אותם והעובדה שאין לנו את הכללים האלה 60 שנים, זו אחת הסיבות לבעייתיות שיש לנו היום במערכת הפוליטית. זה הקטע הפוליטי שהוא כפי שאמרתי מחייב טיפול יסודי ומאוד מאוד משמעותי.

ליד הקטע הפוליטי יש קטע שונה שהוא קשור גם לעניין המשילות והיציבות וזה מה שאני קורא הרשות המבצעת, ואני לא מדבר על הממשלה ברמה הפוליטית אלא על הממשלה ברמה הביצועית. הרשות המבצעת בישראל פחות ופחות מבצעת. כושר הביצוע שלה הולך ופוחת וזאת מהרבה סיבות. אגב, היה פעם רעיון שלך או שהוא הובא באיזשהו סיעור מוחות אליך, שהממשלה בעצם תתפשט מכושר הביצוע שלה לחלוטין ותהפוך להיות רשות רגולטורית.

ירון אזרחי:

שוק הסדרה.

אופיר פינס-פז:

אני ראיתי את זה פעם באחד העיתונים ונדמה לי שכתבתי לך מכתב על זה, כבר לא הייתי שר, שזה דבר שנשמע לי באמת מאוד מרחיק לכת ולא נכון, זה סוג של הרמת ידיים וכניעה ויכול להיות שזה דבר הכי אמיתי שנאמר, אבל אני לא חושב שהרשות המבצעת של מדינת ישראל צריכה להפסיק לבצע ולומר זהו, אני לא מסוגלת, יעשה את זה הסקטור העסקי, יעסוק בזה המגזר השלישי, השלטון המקומי.

אריק כרמון:

זאת לא הייתה ההצעה.

אופיר פינס-פז:

אני לא אומר שזאת הייתה ההצעה. אני רק אומר שאני חושב שלהפך, אני חושב שאנחנו צריכים לשאול את עצמנו בממשלות ישראל, לו אני הייתי היום מרכיב ממשלה בישראל, אני חושב שהייתי שם את הנושא של החזרת כושר הביצוע לממשלה, למשרדי הממשלה, לפונקציות שהממשלה מפעילה במרכז העשייה. נכון שאי אפשר לעשות את זה קמפיין בחירות, אבל יוחנן צודק, אבל צריך לעשות את זה. צריך לעשות את זה. יש הרבה דרכים. אני למשל לא הייתי הורג את שומרי הסף באופן מיידי. מדוע? אפשר כמובן להטיל את כל האשמה על אגף התקציבים ועל כל הרשויות, על היועץ המשפטי לממשלה, על החשב הכללי וכולי. אגב, זה לא שאין טענות כלפי זה וחלק גדול מהטענות מוצדקות, אבל בסופו של דבר זה חלק מהאיזונים והבלמים של הרשות המבצעת. הרי מה הבעיה? תסתכלו רק על הדרך שבה התנהל המשא ומתן הקואליציוני ברמת הכופתאות וזה אחרי שיש יועץ משפטי וחשב כללי, אגף תקציבים וכל מה שאתם רוצים. הרי מה הבעיה בפוליטיקה? שהפוליטיקה מתנהלת בלי ה- *Civil Servant* באופן מוחלט על רוב אדוורסרי ואני כבר למוד ניסיון גם בכנסת וגם בממשלה. אם אין מי שעוצר אותם, הם לא עוצרים לבד. פשוט לא עוצרים לבד. לכן העניין הזה הוא יותר מורכב מאשר לטפל בשומרי הסף או דברים מהסוג הזה. יש לי הרבה רעיונות איך לוקחים אלמנטים מהסקטור העסקי ומכניסים אותם לתוך הסקטור הציבורי והסקטור הממשלתי. יושב כאן נציב שירות המדינה לשעבר, אני לא מאמין איציק שאתה חשבת ששירות המדינה היום ב-2009 ייראה כפי שהוא נראה היום. אני חושב שהיום הוא שירות אנכרוניסטי, בלי לפגוע באף אחד מבעלי התפקידים שם, אבל פשוט לא יכול להיות. הרי הסקטור העסקי בחיים לא היה מתנהל עם מערכות מהסוג הזה. זאת דוגמה מאוד קטנה להרבה מאוד דוגמאות אחרות. מינהל מקרקעי ישראל, הבירוקרטיה, איך הדברים נעשים.

לרשות המבצעת יש יכולת לבצע אם היא תעבוד על פי כלים אפקטיביים, עם כושר מדידה, עם יכולת עשייה מוכחת, עם מעקב, עם מדידה, עם כל הדברים שקיימים בסקטור העסקי ולא קיימים בסקטור הציבורי.

כרמית גיא:

אתה ממילא תוזמן בוודאי לעוד דיונים בעניין הזה. תודה.

אופיר פינס-פז:

אני מתנצל שלא אוכל להישאר עד הסוף.

ידידיה שטרן:

החשיבות המרכזית של הספר של אריק בעיניי היא שהוא לוקח את ה"מבולקה" הריאלית של ישראל ומסדר אותה על ציר שאני רוצה להביא אותו בדרכי שלי בעקבות הספר הזה. אני חושב שאולי המתח המרכזי האמיתי של מדינת ישראל – ואני מסכים עם הדרמטיות שזה לא פחות חשוב מאירן ואולי אפילו יותר, אני גם נוטה לחשוב כך – המתח הזה הוא על הציר שבין ייצוגיות לבין מקצועיות כאשר, איציק, יש לנו מחלות ילדות מבחינת תוכן ולא מבחינת גילנו ובהן הייצוגיות המוגזמת, אבל בו זמנית, וזה הטראגי כאן, יש לנו גם מחלות גריאטריות וזאת המקצועיות המוגזמת. לדעתי הספר הזה מציג מאוד יפה את הצרה הצרורה משני הכיוונים, גם ייצוגיות מוגזמת וגם מקצועיות מוגזמת. בשני המקרים הגזמנו.

אני רוצה להדגים איך המחלות האופייניות למדינה מתחילה שכולם מחפשים את רשות הרבים בה וכל סקטור מנסה להגיד זה שלי ולא שלך, וזאת בעצם תופעת הייצוגיות המוגזמת שאין לנו את ה"ביחד", את המכנה המשותף. ההגזמות של הייצוגיות לדעתי נובעות מזה שאנחנו באמת צעירים כמדינה ריבונית מבחינה מהותית. אין לנו אתוס משותף, אין לנו הגדרת זהות משותפת ולכן כולנו רבים על הזהות ומכאן הפילוג עד גובה הגרביים למפלגות.

מצד שני, יש לנו איזה מין אתוס הפוך שאומר שהכל רע ולכן צריך להיות מעורבים בכל ובירוקרטיים אין סופיים כאילו הדרך היחידה לטפל במאבקים שלנו הפנימיים היא באמצעות איזה מבוך בירוקרטי אין סופי שקוראים לו כאן שומרי הסף. אני רוצה להרחיק את עצמי מרחק רב מההתקפות על שומרי הסף ואני תכף אסביר את דבריי. אני לא מצטרף להתקפות הללו. זה דבר יותר מרוכב מלמצוא את האשם שם.

ייצוגיות מוגזמת כמובן נובעת מהמערכת הפוליטית הלא רצינית שהוזכרה כאן, מהשיטה של הבחירות שידועה לכולנו, מאחוז החסימה הלא סביר, מהעובדה שאין לנו תזה איך בוחרים נציגים של מפלגה לכנסת ישראל, איך פועל מנגנון פנים מפלגתי, דבר שהוא חסר בצורה בולטת לדעתי והייצוגיות המוגזמת. המקצועיות המוגזמת היא באופן מאוד ברור העובדה שמי שמקבל החלטות בכל הנושאים הגדולים בישראל זה מי שבא לא מתוך עמדת ייצוג אלא מתוך עמדת אמת בשם אובייקטיביות, בשם מערך שאי אפשר להתווכח אתו כי הוא נובע ממדע, בין אם המדע הוא משפט, בין אם המדע הוא ביטחון, בין אם המדע הוא כלכלה וזה לא פתוח לוויכוח אלא זה בא כשורה תחתונה. אז יש לנו את הצבת הנוראה הזאת. ייצוגיות מוגזמת ואמת מוחלטת אובייקטיבית בשם מקצועיות מוגזמת. בואו תראו איך זה משפיע על שלוש סוגיות מרכזיות בקרב הדיון ומעקר אותן מיכולת פעולה וזה הספר הזה.

החוקה שאנחנו עוסקים בה. מצד אחד הייצוגיות המוגזמת, ויושב כאן לידי צדיק באמת שבא מתוך סקטור קטן ובין הבודדים בכנסת ישראל הקודמת הסכים לומר שאני יודע שיהיה לי קושי להיבחר אם אני אסכים לפשרה שאתם מציעים בחוקה, אבל במישור העקרוני אמר שאני יודע שזה יפגע ביכולתי להיבחר עוד פעם ועוד פעם ובישראל זה בעוד שנה וחצי. אבל המערכת הפוליטית בכללותה לא מסוגלת להסכים על חוקה בגלל שהייצוגיות מוגזמת. אין דרך לקבל החלטות לטווח ארוך בדבר מהסוג הזה. מצד שני המקצועיות המוגזמת, דהיינו, בית המשפט היום נתפס כמאיים ואומר לנו אריה דרעי שהוא לא מוכן להסכים לחוקה היא עשרת הדברות, כי הוא כבר הפנים את זה שהמערכת המקצועית היא איום עליו וחוקה תחזק אותה. גם וגם, משני הצדדים אי אפשר לעשות חוקה.

תחשבו על חולשת המערכת הפוליטית. מצד אחד – ויושבת כאן החוקרת תמי הרמן – הא-פוליטיקה שפשתה בישראל היא בעצם דוגמה לתחושה של ביזיון שהמערכת הפוליטית מייצרת בקרב הקהל שלה כאן בישראל, מפלגות נישה שקמות ונעלמות, בזאר אינטרסנטי וחצי רעיוני ולא ממש רעיוני של ביטוי לייצוגיות המוגזמת ולכן המערכת הפוליטית נעשית חלשה. מצד שני, צריך לקבל החלטות בכל הנושאים הגדולים, צריך לקבל החלטות בנושאים של זהות, אבל הפוליטיקאים לא נותנים תשובה לשאלות הגדולות ביותר של החברה הישראלית. מי אנחנו בכלל? מי נכנס למקום הזה? כמובן המקצועיות המוגזמת, בית המשפט באמצעות החלטות והוא לא מעונין בהכרח לעשות את זה אבל אין לו ברירה אלא לעשות את בחלק גדול מהמקרים. צריך

להודות בכך. כמה פעמים בית המשפט מחזיר את הכדור ה"זהותי" חזרה למגרש הפוליטי ושם המגרש הפוליטי לא מטפל בו?

שוב, אלה שתי מערכות שמזינות זו את זו. במקרה של חולשת המערכת הפוליטית, היא עובדה ואז אין ברירה, צריך לקבל החלטות. אנחנו ריבון שצריך לקבל החלטות, אז בית המשפט מקבל החלטות.

קריאה:

זה תהליך שיוצר החלשה.

ידידיה שטרן:

אני חושב שאנחנו מסכימים. אני חושב שבית המשפט עצמו יסכים למה שאמרת עכשיו. אני מדבר כרגע על המחלה כפי שאני רואה אותה, אני לא אומר מה צריך להיות. אני חושב שגם בית המשפט היום יסכים עם מה שאתה אמרת, הוא אפילו עושה זאת במעשיו. הוא לא פותר בעיות זהותיות כבר תקופה די ארוכה משום שהוא מבין שהוא צריך להחזיר את זה אבל שם אין קול ואין עונה וזאת עובדה.

קחו את יכולת הביצוע וכאן אני רק מצטרף לדברים שכבר נאמרו. מצד אחד ייצוגיות מוגזמת, חילופים תכופים, המשך הממוצע של ממשלות וכולי וכולי, אי אפשר לעשות שום דבר לטווח ארוך, אי אפשר היה לעשות היום מוביל ארצי במדינת ישראל. אי אפשר היה לעשות שום דבר בעל ערך לטווח ארוך כי מי יגזור את הסרטים? אז זה מצד הייצוגיות המוגזמת. מצד שני, כמובן אני תמיד חושב על תהליך קבלת החלטות שאני רואה אותו מקרוב, כמו מין מכשיר כזה של כדור שעף בתוך מבוך וכל פעם מקבל מכה ועף מצד לצד ואלו שומרי הסף שדיברת עליהם קודם, שכוונתם טובה, אבל היכולת שלהם לקבל החלטות בזמן אמת לצורך קבלת מוצר לביצוע תוך כדי תקופת כהונתה של ממשלה של שנה וחצי עד שנתיים, זה פשוט לא מתפקד.

זאת התשובה שאריק שם לנו על השולחן. אני לא בעמדה לתת כרגע את הפתרונות שנראים בעיניי. חלק מהפתרונות שאריק מציע נראים לי, חלק פחות נראים לי, אני לא בטוח שהפתרון האזורי שהוא מעלה הוא הפתרון שאני אישית הייתי חותם עליו. אני חושש מייצוגיות מוגזמת מצד שני אבל אני מודה לאריק ששם לנו את קווי הרוחב והאורך לדיון כולו.

יצחק לוי:

אני רוצה קודם כל להצטרף לברכות. כבר בירכתי את אריק ואני מברך אותו גם על הוצאת הספר. אני חושב שהדיון מאוד חשוב. אני לא יודע איך מביאים אותו לדיון ציבורי, אנחנו צריכים לשקול איך מביאים אותו לדיון ציבורי. הדיון הציבורי הוא יותר מעניין את הציבור היום בשאלות האלה.

אני חושב שאנחנו צריכים להתמקד סביב הממשל, הממשלה, הכנסת, אתה מציע שם פתרונות. קשה מאוד ליצור דיון ציבורי על כל הדברים האלה. בכנסת הקודמת יצרו דיון ציבורי על שניים-שלושה נושאים. אנחנו מדברים ממש על שינוי עצום בהרבה מאוד מערכות ואני לא רואה שהדבר הזה קורה.

אני רוצה לנסות לומר באמת מה עיקר ומה טפל בעיניי כי המחלה ידועה. אורך הקדנציה, בעיניי זה טפל ולא העיקר. קודם כל, הקדנציה לא כל כך קצרה, של הממשלות. 61 לחלק ל-17, זה 3.6, כך שזה לא רע. יש לנו הרגשה, בגלל אולי קדנציה אחת או שתיים שהיו מאוד קצרות, שהתקופה היא קצרה.

קריאה:

אם תיקח רק את עשרים השנים האחרונות.

יצחק לוי:

כאן דיברו על 60 שנים. אם תחבר עד 1996, הממוצע של הכנסת ירד והממוצע של הממשלה יעלה כי חלק גדול מהממשלה בתחילת המדינה, היו כמה חודשים. מאיפה אני יודע את זה? כל פעם שהייתי רוצה לקום מחדר הממשלה, הייתי רואה את התמונות. לכן אני זוכר את כל התאריכים.

אבל זאת לא הבעיה העיקרית. גם בארבע שנים לא מספיקים לעשות. יכול להיות שהפתרונות לגבי ההספק, אני לא יודע, אולי ננסה לעשות דבר מיוחד, תקציב דו-שנתי, לפחות לגבי עניינים של תשתיות, עניינים של חינוך. אני לא יודע אם אפשר יהיה לעשות את התקציב דו-שנתי לגבי כל התקציב של המדינה, כי יש דברים שבכל אופן הם קשורים להחלטת ממשלה, אבל בדברים שהם פרוייקטים ארוכי טווח, שלא יצטרכו כל שנה לבוא ולראות אם מחדשים או לא מחדשים וכן הלאה, יכול להיות שזה חלק מהפתרון.

הבעיה כאן שאין יציבות בשום דבר. זאת הבעיה וכאן צריך להתחיל. קחו למשל מה שקורה היום בהקמת הממשלה. ביבי נתניהו בממשלה הראשונה שלו עם 18 שרים, לאחר מכן בכנסת הקודמת גדעון סער הוביל חקיקה ל-18 שרים. היום מדברים על 27 שרים. בעיניי זה נורא, בזמן שמפטרים אנשים, בזמן שלאנשים אין מה לאכול, להוסיף עוד שרים ועוד שרים? לא יודע אם המיליונים האלה פותרים את הבעיה, כי לדעתי זה מסר נורא שהממשלה מתנפחת ומתנפחת כשאנשים מתקמצים ומתקמצים ומתקצרים ומצטמקים. רק הממשלה מתנפחת. כל המפעלים והכל, זה בדיוק ההפך מה שקורה שם. אבל תראו מה שקורה כאן. את כל המשרדים מפרקים ועושים מה שרוצים. מה זה? כלומר, איך אפשר כך לנהל מדינה? בפעם הבאה השר של הטלפוניה יקבל אולי גם את רשות השידור, אבל בפעם השלישית הוא מרשות השידור יקבל את חוצה ישראל, אבל מה הקשר? כי ככה זה, כי צריך לפצות אותו. הדבר הזה בעיניי זה ה-א-ב' של משילות, זה א-ב' של אחריות. כאשר לא יודעים איך תיראה הממשלה הבאה, לא יודעים מה יהיו התיקים, הפקידים לא יודעים, הפקידים יושבים במשרדים שזה לא משרדים שלהם כי העבירו את האחריות לשר אחר. אני אומר לכם, זה בלגן לא רגיל. רענן, אני צודק או לא צודק? זה בלגן לא רגיל מה שקורה ואני הייתי חושב שהכל מתחיל בדברים הרבה יותר בסיסיים. כלומר, לחנך את ראשי הממשלות. בתיקים אל תיגע. כלומר, אתה חושב שצריך לבטל תיק, תבטל תיק, אבל אם צריך להחזיר, תחזיר למשרד אחר. בא שמעון פרס והיה צריך תפקיד, אז עשו המשנה לראש-הממשלה. היו על זה דיונים קשים בוועדת חוקה והביאו מומחים. אולי חלק מהאנשים כאן באו אז לדיון בנושא. כן משנה, לא משנה, מילא, משנה. יש עכשיו יהודי אחד בליכוד שמחפשים לו תפקיד וכולם מודאגים מה יהיה התפקיד שלו. תעשו אותו משנה לנשיא המדינה. למה לא? מה הגבולות? איפה הגבולות? איפה הגבולות לשינויים שאפשר לעשות בממשל הישראלי? הממשל הישראלי הוא העור של הצבי, אפשר לקצר אותו, אפשר להאריך אותו.

בכנסת הקודמת, בשלהי הקדנציה, הוקם פורום כנסת-ממשלה. אני חושב שכאן אנחנו כן יכולים להשפיע בעניין. לא היה פורום כזה ואחד הדברים הבעייתיים שהיה, לא היה פורום משותף לכנסת ולממשלה שיכול היה לדבר על עניינים שצריך להסדיר בין הכנסת לממשלה. כלומר, להסדיר דברים. למשל, סתם אני אומר לכם, איך החקיקה נראית, החקיקה הפרטית. אי

אפשר היה לדבר ולא היה עם מי לדבר. יש מסורת רבת שנים, לראשונה עובד יחזקאל ואיל ינון יזמו פורום משותף בין הכנסת לממשלה לראות איך אנחנו כן מושיבים בשולחן עגול כנסת וממשלה יחד כי בסופו של דבר לדעתי הבעיות העיקריות הגדולות הן בצד של הממשלה ומי שצריך להכריע בהן או לתקן אותן זאת הכנסת.

דוגמה קטנה ביותר. אני הצעתי לאותו פורום, התייעצו עם כמה חברי כנסת, להפריד את ועדת החוקה מוועדת חוק ומשפט. להקטין את כל הוועדות ל-7-8 חברים. ועדה אחת לא יכולה לעשות את זה. אי אפשר להגיע למיצוי דיונים בחוקה כשאתה גם ועדת חוק ומשפט, שיש לך רשימות ארוכות של חוקים ואתה צריך לחוקק וכן הלאה. זה בלתי אפשרי. אם חוקה זה דבר רציני ואם רוצים לקדם חוקה, וזה דבר מאוד קשה ומאוד בעייתי, היום ועדת חוקה נפרדת וועדת חוק ומשפט נפרדת. זה דבר שאפשר להגיע להבנה בין הכנסת והממשלה מכיוון שלממשלה יש מה לומר בדברים האלה.

אני חושב שהתיקון הראשון ביציבות צריך להיות ביציבות הסטרוקטורות, ביציבות הדברים ושזה לא ישתנה כל רגע. אנשים כבר לא מאמינים לכולם, כבר לא יודעים, ואני מציע ליזום פורום כנסת-ממשלה ולראות איך אפשר לקדם חקיקה.

דוד ברודט:

כמובן אני מצטרף לברכות הכפולות לאריק ולמכון. אני רוצה להעיר כמה הערות או הרהורים בעקבות הספר, איך שאני רואה את זה דווקא בעיקר מההיבט בו אני נמצא ומהניסיון שלי במינהל הציבורי.

ההרהורים שלי מתייחסים בעצם לכך שבספר הזה יש שלוש תמות ואני רוצה להתייחס לשלוש התמות האלה. יש פה תמה של הדמוקרטיה, תמה של המשילות ותמה של המינהל הציבורי. יש כמובן קשר בין שלושת הנושאים האלה.

להערכתנו בנושא של הדמוקרטיה יש פה איזשהו חוסר ברקע שאם היו נכנסים לדיון יותר עמוק, היו אולי מוצאים כמה תובנות שאולי היו משפיעות על התהליכים גם של המשילות וגם של המינהל הציבורי. הנושא העיקרי שאני התלבטתי בעקבות קריאת הספר ובעקבות הרהורים שהיו לי לגביו הוא אי התייחסות בעצם לכל השינוי במשטר הכלכלי שחל במדינת ישראל מאמצע שנות ה-80. בואו נראה מה קרה במדינת ישראל במשך 60 שנים, ואני עושה את זה בצורה מאוד סכמטית.

עד בערך שנות ה-80 היה לנו משטר מאוד ריכוזי ממשלתי עם מפלגת שלטון מאוד מסוימת ובעצם מנקודת ראות כלכלית – אני מדבר כרגע מנקודת ראות כלכלית של משטר כלכלי – היה לנו משטר, אותו משטר של מפא"י, נשאר כמה שנים לאחר מכן, שהם השפיעו גם על המגזר העסקי, גם על המגזר השלישי, גם על המגזר הממשלתי, גם על הסוכנות, גם על ההסתדרות, כלומר, זה היה שלטון מאוד ריכוזי.

כתוצאה מתהליכי המשבר הכלכלי של שנות ה-80 ותוכנית העיצוב של שנת 1985, בעצם אנחנו רואים שינויים במשטר הכלכלי – אני מדבר כרגע על המשטר הכלכלי – שיש להם איזה שהן השלכות גם לעניין של הדמוקרטיה וגם למשילות וגם למינהל הציבורי.

מה קרה. מה שאנחנו רואים הוא ראשית יצירת מגזר עסקי עם מה שנקרא היום משפחות או אנשים בעלי הון, היום כבר קוראים להם טייקונים, כלומר, יש פה כל פעם שינוי בשמות, 18 משפחות, 20 משפחות, 5 משפחות, כל פעם מונים אותם בצורה שמונים אותם, אבל זה דבר חדש

במדינת ישראל וכתוצאה מכך יש איזו התייחסות של יחסי הון-שלטון על כל מה שמשמע ממנו. נוצר גם מגזר שלישי מאוד מפותח. מגזר שלישי הזה לא היה קיים במשטר של שנות ה-50, ה-60, ה-70 וה-80. לא שלא היו מוסדות כאלה, אבל המשטר הזה התפתח והוא התפתח לשני כיוונים. כיוון אחד זה עמותות שונות שירותים וכיוון שני זה עמותות, מה שנקרא עמותות הסנגור השונות שבעצם הן חלק מהתהליך של החברה האזרחית על תהליך המשטרי שקיים בו.

מה קרה בתהליך הכלכלי. התהליך הכלכלי, אם אנחנו מסתכלים עליו, אנחנו רואים את זה גם בספרי כלכלה ובספרי מדע המדינה, אנחנו רואים שכל שמעמיק כלכלת השוק וככל שמעמיקים תהליכים כלכליים של תחרות, זה דווקא מגביר את התהליך הדמוקרטי. זאת מין תזה שהייתה או הייתה תזה כזאת או קיימת תזה כזאת לפחות בהרבה מאוד מספרי מדע המדינה וכלכלה, ולעומת זאת יש לנו תיקון שבתהליך הדמוקרטי בעשרים השנים האחרונות יש לנו איזושהי נסיגה לעומת התהליך הריכוזי הממשלתי של שנות ה-50 עד שנות ה-80.

כלומר, מה קרה לנו מאמצע שנות ה-80. יש לנו את הרחבת תהליך הגלובליזציה, על זה דיבר קודם רענן וזה שבאמת יש במגזר העסקי היום הרבה יותר אופקים, יש לנו תהליך של אותה כלכלת שוק, אותן רפורמות כלכליות, אותה תחרות או הגברת התחרות הפנימית והחיצונית, הפרטה, שזה אלמנט שהוא קשור עם תהליך שינוי המשטרי, ובעצם השפעה ראשונה של התהליך הזה שחלק גדול – מישוהו כאן קודם דיבר על זה – מהנוער או מהאנשים מוצאים את ביטויים, בעבר מצאו את עצמם בצבא או במינהל הציבורי והיום יש להם הרבה יותר פעילות במגזר העסקי ובתהליכים הכלכליים. יש טענות, יש אפילו מחקרים ותהליכים שאומרים שזה הולך עד כדי כך שרואים שיש מקצועות שהנשים השתלטו עליהם משום שהגברים הלכו לעסקים והשאירו את הנשים למקצועות האלה. שוב, זה רק כדי לתת לכם כאן איזושהי תובנה נוספת.

בכל אופן, השינויים המשטריים האלה בתהליך הכלכלי של מדינת ישראל ובתהליך המשילתי השאירו איזה שהן עקבות. אני פחות מדבר על המשילות אלא דווקא על המינהל הציבורי ובמינהל הציבורי אנחנו רואים ראשית ירידת כוחו, אבל ירידת כוחו של המינהל הציבורי הוא בשני מובנים. ראשית, העברנו דברים למגזר השלישי ולמגזר העסקי, העברנו את זה טוב או לא טוב, זאת שאלה שכדאי לבחון אותה בתהליך הזה, ושנית, כמובן יש אולי גם השפעה לגבי כוח האדם. האלמנט היותר נוסף בתהליך הזה הוא באמת איך זה משתלב עם מערכת המשילותית שחלה גם כן במהלך עשרים השנים האחרונות של ירידת משקלן של מפלגות. אנחנו כבר לא מוצאים מפלגות של 40 או 45 חברים אלא מפלגות יותר קטנות, צורך בקואליציות, הפריימריס שהוא תהליך שחל באותן 20 שנים. כלומר, 20 השנים הללו הן שנים של איזושהי דמוקרטיזציה גם בנושא הכלכלי, איזושהי דמוקרטיזציה בתהליך המפלגתי והתהליך הזה הוא לא ברור.

נקודה אחרונה שאני רוצה לומר היא בנושא של המינהל הציבורי ואני מתחבר למילה שנדמה לי אמר אותה רענן. במינהל הציבורי יש פה קושי בנושא של כושר ביצוע ויש פה קושי באופן הזמן שבו המינהל הציבורי מתפקד. אני חושב אבל שאחד הדברים שצריך או אפשר לחזק במינהל הציבורי הוא לבצע קצת מעבר לעניין של שומרי הסף, שאני דווקא לא רוצה להתייחס כרגע.

כרמית גיא:

אתה היית שומר סף.

דוד ברודט:

אני שומר סף וגם לא מתבייש בזה אבל זה דיון אחר.

אני רוצה להתייחס לנקודה אחת והיא הטווח הארוך במינהל הציבורי. אני מודה שאני הייתי שומר סף באגף תקציבים, לא חשבתי לנכון שאפשר להעמיק אז בשנות ה-90 את יכולת התכנון של הטווח הארוך משום שאז – אני גם אסביר למה – חששתי שעדיין אנחנו לא נמצאים באיזושהי אופטימיזציה של גודל הסקטור הציבורי ביחס לגודל של הסקטור העסקי. היום בשנות ה-2000 אני חושב שאנחנו כבר נמצאים בגודל סקטור עסקי ביחס לסקטור הממשלתי ברמה סבירה, ולכן במונחים האלה אני חושב שאפשר להעמיק את הנושא של התכנון לטווח הארוך ולקחת את הנושאים בעלי סיכונים גבוהים – שוב, אני אומר, סיכונים גבוהים ואני כמובן נחשפתי לזה בשנה-שנתיים-שלוש השנים האחרונות בנושא של ביטחון, אבל ביטחון הוא רק אחד מהם – יש כמה נושאים שהם סיכונים גבוהים למדינת ישראל כמו הנושא של ערבים, כמו הנושא של החרדים, כמו תהליכים כלכליים ותהליכים חברתיים במדינת ישראל, שרצוי מאוד ליצור שם תקציבים רב-שנתיים. זה לא אומר שכל התקציב יהיה רב-שנתי אבל באותם נושאים רצוי מאוד לקיים תקציב רב-שנתי על מנת ליצור תוכניות אשר יעשו שינוי וקפיצת מדרגה בכל אחד מן הנושאים האלה.

רפי אמיתי:

שתי נקודות קצרות. אני כמובן מצטרף לברכות למכון ולדוקטור אריק כרמון על הפרס. הביטוי שבלט לי בספר שהוצג כאן הוא המושג של אחריות ואחריותיות, *Accountability*. אני חושב שבין יתר הדברים, החולאים שאנחנו מדברים על יכולת ממשל, זאת אחריות לקויה של המערכת השונות. האחריות הייתה צריכה להוביל לשני מושגים נוספים, להתמקצעות של המערכת ולחתימה למצוינות. אני חושב ששני הדברים הללו שהם פועל יוצא מנטל האחריות שמונח על נושא תפקיד, הם לקויים. לכן גם בדברים של אילן ושל דוד ברודט, ואולי גם של רענן, נגעו בכושר הביצוע אבל לא נגעו בצעד אחד נוסף. כאשר סוף סוף המערכות הפוליטיות והמערכות ברמה הלאומית מקבלות החלטה ומקבלות תקציבים ויוצאים לביצוע, יש יותר מדיי כשלים באופן הביצוע של המערכות המבצעות.

אני אתן שתי דוגמאות שהן אמנם לא ברמה הלאומית, הן ברמה העירונית, אבל הן באות לידי ביטוי. בנו בירושלים את הגשר המפורסם. בא מהנדס עיר חדש והוא הולך על הגשר ואומר שהרכבת הראשונה שתעלה כאן, הגשר יקרוס. ביטוי. אני היום כאזרח לא יודע מי טעה, המהנדס הקודם שאישר או המהנדס החדש שמבטל אבל ברור לי שאני בחוסר אמון כלפי המערכת.

יש בירושלים פרויקט של רכבת קלה. אנחנו היינו היום צריכים כבר ארבע שנים לנסוע ברכבת הקלה לפי ההבטחות, בתקציב מסוים. היום התקציב הוא פי שלוש או פי ארבע ומשך הזמן שאנחנו עוד נחכה הוא פי שלוש או ארבע ממה שכבר היינו צריכים לחכות. התוצר הוא של חוסר אמון שלי כאזרח במקבלי החלטות שישבו וסוף סוף קיבלו תקציבים וסוף סוף קיבלו תקנות, אבל מה הם עשו עם מה שהיה להם ביד? מה הפועל היוצא שיש להם מתוך זה? ואז אני היום בספק לגבי תהליכי קבלת החלטות. קחו את זה לכל אחד מהתחומים, גם בתחבורה, גם בבריאות וגם בנושאים אחרים.

המהלך הזה כמובן מגדל שתי תופעות. את חוסר האמון של הציבור במערכת הפוליטית ושל קבלת ההחלטות, ושנית, הוא מגדל ומפטם את שומרי הסף כי כל מהלך כזה מעצים גם את המבקר וגם את כל שומרי הסף שהזכרנו פה ונוספים. ברור שכדי לאשר פרויקט נוסף או מהלך

נוסף או תחום נוסף, הוא יצטרך לעבור ויה דלורוזה פי כמה יותר ממה שעברו אלה לפניו וכמובן שהמערכת תקרוס. כלומר, אם לא יבוא שינוי משמעותי גם בתהליכי הביצוע, גם בדרכי המימוש של תהליכי קבלת ההחלטות על כל הרמות שהזכרתם כאן, אנחנו נחזור לנקודת האפס.

מרדכי קרמניצר:

גם אני מצטרף לברכות.

ההערה הראשונה שלי היא האם זה נכון שבעיית המשילות היא בעיית היסוד של הדמוקרטיה הישראלית. אני לא חושב כך. אני חושב שלדמוקרטיה הישראלית יש בעיות יותר כבדות מבעיית המשילות ועיקר הבעיה לדעתי, היו כבר דברים בכיוון הזה שנאמרו קודם בדברים של יצחק גלנור ושל ירון אזרחי. אני הייתי מוסיף לזה את השאלה של מידת ההסכמה החברתית בכלל למשטר הדמוקרטי, מידת ההבנה החברתית של מה זאת דמוקרטיה ומידת המחויבות של האזרחים הישראלים לדמוקרטיה. פה לדעתי נמצאות הבעיות האמיתיות של הדמוקרטיה הישראלית.

האם הדמוקרטיה הישראלית בסכנת קריסה? אני חושב שלא. במובן הזה אני חלוק על איזושהי הנחת יסוד שיש בספר הזה. אני לא חושב שהיא בסכנת קריסה. אם היא תקרוס, היא לא תקרוס בגלל בעיית המשילות אלא היא תקרוס בגלל הבעיות המהותיות של הדמוקרטיה הישראלית והיא לא תקרוס בגלל בעיית המשילות, לדעתי. אני חושב גם שלא נכון להלך אימים עם דמוקרטיה בסכנת קריסה, פרלמנטריזם קורס, אמירות מהסוג הזה, משום שזה נותן תחמושת לאלה שרוצים רפורמות גדולות במשטר. מי שמסתכל על ההמלצות ושואל את עצמו בהנחה שאנחנו בסכנת קריסה, האם ההצעות שיש כאן מסלקות את הסכנה, אני חושב שהתשובה כמעט מתבקשת היא לא. אם זה לא, אז בואו נלך למודלים אחרים, למודל נשיאותי וכולי, שאני חושב שיש אחידות דעים שאנחנו חוששים מזה וחושבים שזה יותר גרוע מהמצב הקיים.

משהו על אמון הציבור. אני כמו ירון חושב שבדמוקרטיה לא צריך להתרגש מזה שרוב הציבור לא אומר שהוא מאמין באופן מוחלט או שהוא מאמין באופן גבוה מאוד במוסדות שלטוניים. אני חושב שכל אדם אינטליגנטי, כשהיה נשאל את השאלה מה מידת האמון שלך בבית המשפט, אני אתן כדוגמא, אם אני לא משפטן, אני לא עוקב אחרי בית המשפט, אבל אני אזרח ממוצע, לא הייתי נותן לו לא את הציון האבסולוטי ולא הייתי נותן לו את הציון הפחות נמוך אלא הייתי אומר בינוני. כך שכשמסתכלים על שתי השכבות העליונות ונבהלים מהממצאים שיש שם, אני לגמרי לא נבהל מזה.

חוץ מזה אני רוצה לומר שאמון הציבור בדמוקרטיה הוא לא ערך בפני עצמו. השאלה היא האם רשויות השלטון ומוסדות השלטון מקבלים את רמת האמון שמגיעה להם. אם מה שאנחנו מקבלים באמון של הציבור זו השלכה של פוליטיקה גרועה, של מינהל ציבורי לא מתפקד, או בעייתי וכולי, והבעיות הן בעיות אמיתיות, אז הבעיה היא לא אמון הציבור. אמון הציבור זה המדחום.

ירון אזרחי:

הצרפתים תמיד אמרו שלא נותנים אמון אבל זה נשאר קבוע.

מרדכי קרמניצר:

אולי זה חלק מההתבגרות ואולי זה חלק מהאכזבה של הציבור הישראלי שבעיית היסוד שלו נשארת על השולחן בלי לבוא לפתרונה כל כך הרבה שנים, ובעיות נוספות שבאות מהמערכת

הפוליטית. אני באמת חושב שתהליכים שקורים במערכת הפוליטית, התרבות הפוליטית בשנים האחרונות, יש שם דברים שהם ללא תקדים, שהם גרועים במיוחד. אם אני מסתכל היום על המופע של אהוד ברק במפלגת העבודה ואני אומר שרוצים שהציבור ייתן אמון בפוליטיקאים, איך הוא ייתן אמון בפוליטיקאים? למה שהוא ייתן בהם אמון?

אני חושב שהבעיה היא באיזו מידה יש פער גדול מדי בין התפקוד הפוליטי, בין ההתנהלות של הפוליטיקאים, בין הכושר של הפוליטיקאים, היושר של הפוליטיקאים, לבין אמון הציבור. אם אמון הציבור הוא תואם את מה שיש ברמת ההתנהלות, אז הבעיה היא לא באמון אלא הבעיה היא במקום אחר.

אני חלוק לגמרי על כל הגישה לשומרי הסף. כשאני אומר שאני חלוק, זה לא אומר שאני מקבל כדבר אופטימלי את כל מה ששומרי הסף עושים היום ואני בהחלט חושב שיכול מאוד להיות שפה ושם יש שיבושים בכיוון של אי הבנה נכונה של התפקיד למשל של יועץ משפטי במקומות שונים, ואני אפילו חושב שאני יכול להבין ולהסביר את הדבר הזה. זה לא אומר שאני מקדש את המצב הקיים אבל אני חושב שהמסמך עושה להם עוול. המסמך אומר שיש יותר שחיתות. המסמך אומר שיש ירידה בסטנדרטים המוסריים והתרבותיים. אז ברור שזה הניתוח, אז ברור ששומרי הסף ייכנסו יותר לתמונה.

הטענה כלפי שומרי הסף שהם מטפלים בסימפטומים ולא מטפלים טיפול מערכתי היא טענה לא הוגנת. השוטר, התפקיד שלו הוא לא לתקן את המערכת. אם יש בעיות מערכתיות, זה לא שומרי הסף שאמורים לתקן את זה אלא זאת הכנסת שאמורה לתקן את זה, זה הממשלה שאמורה לתקן את זה. לבוא לשומרי הסף. התפקיד של המשטרה הוא לתפוס גנבים. התפקיד של המשטרה הוא לא לתקן את החוקים שעוסקים בגניבה. כך שהביקורת כלפי הסף שאתם לא באים עם הפתרונות או אתם לא פותרים את הבעיות המערכתיות, היא לדעתי מכוונת למקום הלא נכון.

גם אמירות כוללניות כלפי השירות הציבורי, אמירות שליליות, אני מסויג מהן משום שאני חושב שיש בהן משהו מצד אחד, אבל מצד שני הן גם מעולות כלפי ציבור גדול של אנשים והן גם תורמות. זה מסוג הדברים שכשאתה אומר את זה, יש לזה תרומה לדמורליזציה, לאי-אמון, לכל הדברים שאנחנו מדברים עליהם.

ירון אזרחי:

תראה לי גוף אחד שיוצר את הבלאנס שאתה מדבר עליו ואומר זה נעשה טוב וזה נעשה לא טוב, כמו התרבות שהתחנכנו עליה בצבא. איזה גוף ממשלתי אמון על הדבר הזה? לכן הציבור יחפש תמיד את הצד השני. תמיד.

מרדכי קרמניצר:

אני לא חושב שזאת הבעיה. אני רוצה לומר עוד דבר. הרושם שלי הוא כשאני מסתכל אחורה על הפוליטיקה הישראלית זה שכאשר הייתה נחישות של הפוליטיקה הישראלית לעשות משהו, היא עשתה את זה. כאשר רצו לעשות התנחלויות בשטחים, דבר מאוד בעייתי מבחינת משפט בינלאומי, חוקיות וכל הדברים האלו, או מאחזים בלתי חוקיים, שומרי הסף שאתם מתארים אותם כאיזה נפילים, קרסו בכלל.

קריאה:

שיתפו פעולה.

מרדכי קרמניצר:

או שיתפו פעולה. כשיש ממשלה שיש לה תוכנית ברורה והיא נחושה, מתחילת דרכה יש לה תוכנית ברורה והיא נחושה לממש אותה, היא קרוב לוודאי תצליח. אני גם לא מסכים לצורה שנושא השחיתות מטופל בנייר הזה. הנייר משמיע איזו גישה סלחנית כלפי השחיתות כשהוא אומר שכל הזמן צריך לאזן בין היעילות השלטונית לבין המאבק על טוהר המידות. אני לא חושב שיש כאן עניין של איזון. אם יש בעיה אמיתית בטוהר המידות או בעיה של שחיתות, אז שום שיקול של יעילות לא צריך לעמוד בפני הדבר הזה. זה מזכיר לי את לא תחסום שור בדישו, את הביצועים של מפא"י והשאלה אם אנחנו רוצים לחזור לימים האלה. במיוחד אני מוטרד מההמלצה להנהיג כאן את החוק הצרפתי שימנע חקירה של ראש ממשלה בתקופת כהונתו. אני חושב שאם מחפשים דרכים להגביר את אי האמון של הציבור בפוליטיקה, זאת הדרך.

קריאה:

זה יקטין את העומס על המשטרה והפרקליטות.

מרדכי קרמניצר:

זאת דרך מצוינת. זה ממש מתכון. אם הייתי מחפש דרך איך אני פוגע באמון של הציבור בפוליטיקה, הייתי תומך בהצעה הזאת. אני חושב שהיא הצעה שאפילו דני פרידמן שבזמנו השתעשע ברעיון, אני רואה בראיונות הפרידה שלו, שהוא לא חוזר לרעיון הזה.

קריאה:

יפה שאתה קורא אותם.

מרדכי קרמניצר:

אני בהחלט קורא אותם כי צריך לדעת את האויב.

יש בעיות ששום "פיקסים" של איזשהו תיקון בחוק לא יכולים להתמודד אתם ולא התמודדו אתם. אם יש בעיה שמפלגות לא מתפקדות או לא קיימות, לא ברור לי איך אנחנו משנים את זה. יש בעיות עמוקות של התרבות הפוליטית שקשה מאוד לשנות אותן. זה שתגדיל את מספר חברי הכנסת לא יעשה את העבודה כל עוד לא תיתן פתרון לשתי בעיות – מהו התמריץ הפוליטי לחבר כנסת לעשות עבודה רצינית וטובה, שלדעתי אין לו היום. אם לא פותרים את הבעיה של התמריץ הפוליטי, אנחנו לא מתמודדים באמת עם הבעיה, ואיך אנחנו יוצרים תמריץ פוליטי ליצור פיקוח בכנסת כאשר הכנסת נשלטת על ידי הרוב הקואליציוני של הממשלה והרוב הקואליציוני הזה אין לו שום עניין אמיתי לפקח פיקוח ביקורתי אמיתי על פעולת הממשלה, איך אנחנו יוצרים בכל זאת תמריץ פוליטי לפיקוח כל זמן שאנחנו לא פותרים את שני הדברים האלה, ויכול להיות שאין להם פתרון. אנחנו לא נפתור את הבעיה על ידי העלאת המספר. העלאת המספר, הדבר היחיד שזה יעשה, זה יוריד את הרמה של חברי הכנסת. על החוק הנורבגי אפשר ללכת.

אריק כרמון:

אני יכול להגיד למוטה שאותה אי הסכמה בינינו לא נובעת מהדברים שאמרת אלא אולי ברמת הבנת הנקרא. כל אחד מאתנו רואה אותם אחרת ואני ממש לא רוצה להתייחס לזה. אני חייב להתחיל בדבר הבא. המכון זכה בפרס ישראל. המכון זכה בפרס ישראל ואין זכות לאדם יותר גדולה מאשר לשבת ליד שולחן כמו הערב עם אנשים שההיסטוריה של המכון

יוצאת מהם. איציק גלנור שהיה שותף שלי בראשית הדרך, ירון ומוטה שנמצאים כבר 15 שנים, ידידיה, יצחק לוי זוכר שעוד התווכחנו על הבחירה הישירה אחרי רצח רבין. היה לנו דיון כואב מאוד אחרי רצח רבין ואני לא אשכח כל חיי את ההערות של יצחק לוי שנדמה לי שמאז נקשרנו בעבותות מאוד אמיצים לאורכה של דרך שלא מסתיימת. אני יכול להמשיך עם כל אחד. זאת פריבילגיה גדולה. אני חייב לומר לכם שאני מצאתי את עצמי לפני כמה שנים בתערוכה ושמעתי כל מיני הערות לגבי התמונות שאני מצלם ולא הבנתי שמתייחסים אלי. בהרבה בחינות אני מרגיש כך גם הערב. אני מדבר מתוך התרגשות גדולה מאוד.

כמה הערות קצרות, כיוון שאני לא אוכל להתייחס לכל הדברים. מה שהניע אותי לכתוב את הספרון הזה, אני חייב לומר שזה היה דבר אחד – האיום על המשטר, בעיניי האיום על המשטר היה מוחשי ולא הסתלק מהעולם. היה על המשטר איום אמיתי. והדבר השני, אני חושב שההתחמקות של הסנטימנט האנטי פוליטי, ואני לא קורא לזה בעיית האמון במשטר כן או לא, לי כתלמיד של וויינהרט, הדליק הרבה מאוד נורות. זה לא אי אמון במוסדות דמוקרטיים, זאת הפניית עורף, תחושה של קבס, תחושה שאתה רוצה להקיא את הפוליטיקה ולא באיזו צורה כל כך מתונה כפי שהדברים נאמרו כאן עכשיו. השילוב שביניהם. אנחנו לומדים, אני תלמיד של תמי הרמן במחקרים שלה, הסנטימנט האנטי-פוליטי או הפוליטיקה של האנטי-פוליטיקה קיימת גם במקומות אחרים בעולם המערבי, אבל השילוב של איום על המשטר מצד אחד יחד עם הסנטימנט האנטי-פוליטי במדינה שלא הפנימה, והדברים נאמרו כאן על ידי איציק בהתחלה, לא הפנימה את המשמעויות של כללי המשחק, ולבטח לא את המשמעויות של מגילת זכויות, החבירה הזאת בעיניי הייתה סכנה אמיתית.

אני מן הסתם באופן הכי סובייקטיבי, ואני מודה, אני מונע באופן סובייקטיבי על ידי הטראומה של שבע שנים שאני הקדשתי בחיי המכון הזה למאבק הבחירה הישירה שבעיניי הוא אם כל חטאת. מדובר על כך שאין מפלגות היום, שם זה מתחיל בעצם. כאן יש כשל ישיר למציאות של עכשיו. כן, אני בהחלט חושב שדמוקרטיה ישראלית נמצאת בסכנה. כלומר, זאת הייתה המוטיבציה שלי, לשבת ולרכז מאמץ.

אני חייב לומר שהדברים שאני כתבתי לא נולדו יש מאין אלא בהחלט דרך המסלול שלי, 18-19 שנים, וכל הדברים שנכתבו במכון.

כאן באמת הערה אחת. אופיר אמר את הדברים בצורה הברורה ביותר. חברים, היום ראיתי בדה-מרקר כותרת של ראובן אדלר שהוא כותב שאין מצעים למפלגות, יש מצעים רק במיטה. ה-.... של הפוליטיקה הוא אחד האסונות הכי כבדים של האומה. הוא אמר, אין מפלגות, יש רק ראשי מפלגות. הדיון היום הוא בין היועצים בשכר למפלגות על הקמפיין שהיה והאופן שבו מנהלים את המדינה. שם מסתכמת הפוליטיקה. הפוליטיקה לא קיימת. אני לא יודע איך אפשר לרדד את זה ולא לראות את זה כאיום אמיתי. בעיניי ההיעלמות של המפלגות היא פגיעה אנושה בכל התהליך של דמוקרטיה ייצוגית שלמפלגה יש תפקיד כל כך מרכזי בה. אני לא משלה את עצמי, אני לא חי בנוסטלגיה, אני קורא מה קורה במקומות אחרים בעולם. ודאי שלתהליכים – ירון כותב על זה המון – של מה שקרה בטאון הול ובכיכר העיר, הדברים שקרו בכיכר העיר, יש להם משמעות מרחיקת לכת על האופן שבו מופיעים ונראים, ואיך אומרים. התהליך, זה תוצאה של מחקר שנעשה כאן במכון לא לפני כל כך הרבה שנים, שבו מתפקדת מפלגה, איך היא מכינה את המצע שלה, איך היא בוחרת ואיך הנבחרים מחויבים למצע. אפילו בארצות-הברית שם יש

460 מפלגות, יש מה שנקרא קוקוס. המפלגה נפגשת, מחליטה וראש המפלגה נאמן ומחויב למה שקורה. כלומר, זה לא דבר מופרך.

אצלנו הדבר הזה התפרק וזה דבר שני שאותי מאוד מאוד הטריד. אני חושב שקשה לי לראות – תקף אני אומר כמה מלים על מה אנחנו חושבים לעשות בהמשך אבל זאת נקודה שחייבת להדליק נורה אדומה ולהניף את הדגל של סכנה.

אני מסכים עם מה שאתה אמרת במאה אחוזים לגבי הנושא של חינוך פוליטי וההטמעה. הרבה דברים שקורים לא כתבתי, לא יכולתי להכיל אותם, אבל אני בהחלט מקבל את ההערה הזאת. יש כאן במכון מזה שנתיים, ואנחנו נמשיך ונפעיל את הפרוייקט הזה, פרויקט חינוך לאוריינות פוליטית. זה תחום שאני עסקתי בו לפני המכון לדמוקרטיה. בעיניי, מ-1953, חוק חינוך ממלכתי, שערי בית הספר נסגרו בפני תהליכים שהיו באופן אירוני קיימים בצורה יוצאת דופן בתקופת הישוב, אז בית הספר לקח על עצמו אחריות בתהליכים האלה.

אני רק יכול לומר לכם שכוונת המשורר, עמדה בפניי אפשרות שחשבתי להתמודד עם מה שבעיניי נראה היום אמיתי, לדבר לא על הרצוי אלא על האפשרי ולהתחיל לרכז מאמץ. אנחנו נעלה נקודה כזאת ונקודה אחרת. אני חייב לומר שאחד האנשים שלמדתי מהם רבות מאוד זה דוד ברודט שלפני הרבה שנים – כבר 15 שנים – היה אחד משומרי הסף והוא אמר לי שאי אפשר להתווכח עם מצב ב' שאתה מתאר, השאלה היא איך עוברים ממצב א' למצב ב'. אני ניסיתי כאן לכתוב את מצב ב', להניח על סדר היום תיאור של מצב ב' ועכשיו בוא נתחיל לחשוב בצורה מפורטת וקפדנית על המעבר ממצב א' למצב ב' ושאיציק, לא מדובר כאן ב-10-5 שנים אלא לדעתי מדובר באמת כמו שאתה אמרת על הרבה מעבר לזה.

אני רוצה לומר לכם מה שאנחנו התחלנו לעשות. אני חושב שישנם שלושה נושאים שאנחנו ניקח על עצמנו להתמודד אתם במציאות הפוליטית שאני לפחות עדיין לא יודע לזהות אותה. אנחנו אפילו לא יודעים מי בממשלה. דרך אגב, תראה את האבסורד הזה. אפרופו כנסת של 180 חברים, כמובן גם כאן אנחנו חלוקים לגמרי. בכנסת ישראל זמינים לעבודה פרלמנטרית 90 חברים, עכשיו זה יהיה פחות וכאן בונים ממשלה ואף אחד לא מרים זעקה.

נאמרו כאן במשך הערב כמה דברים שאני מייחס להם חשיבות עצומה. אני פשוט רוצה לחלוק אתכם שאנחנו עכשיו נערכים לפעולה בשלושה מאמצים. מאמץ אחד נוגע לתפקוד הכנסת, והכוונה שלנו היא להקים פורום על פי המודל של פורום קיסריה שירכז בתוכו מומחים וחברי כנסת לשעבר ובהווה. אני מקווה שיושב-ראש הכנסת יסכים לתפקד כמו ששר האוצר מתפקד בכנסי קיסריה כדי לברר באמת איך שומרים על הפרלמנטריזם ומה מבין ההצעות יהיה סביר לקיים ולהניע דיון. זה נושא אחד.

נושא שני שאני יחס עם חבריי כאן במכון, אבי ומומי, רוצים לחשוב בתחום של הרשות המבצעת איך מניעים תהליך תוך התמקדות בשני נושאים: האחד, תהליך התקצוב שאבי בן-בסט ומומי דהן השקיעו בו הרבה מחשבה עם רעיונות יחד עם השאלה של מבנה השכר כדי לנסות גם לגבש בני ברית וגם לפרוץ דרך.

הנושא הראשון במעלה בעיניי, הנושא הראשון במעלה שאין לנו כוונה להרפות הוא התהליך החוקתי. אנחנו יכולים לדבר על שורה של דברים כאלה ואחרים, אנחנו יכולים להסתכל על המציאות בצורה כזאת ואחרת, אבל לפחות כאן אני חושב שסביב השולחן הזה, במיוחד חבריי

במכון לדמוקרטיה, אנחנו מאמינים שכינונה של חוקה או אפילו התקדמות בתהליך החוקתי עשוי ליצור את העיקול, את נקודת העיקול שממנה נפסיק להידרדר.
על האנקול הקצר של חמש דקות שהתארכו לשבע דקות, אני רוצה לחזור ולהודות על ערב.

כרמית גיא:

אולי תדבר קצת על הדברים שאנחנו עומדים לעשות, אפרופו פרס ישראל.

אריק כרמון:

זאת באמת הזדמנות. אנחנו בשיחה פנימית שלנו חשבנו להתכבד בקבלת הפרס זה לא מספיק ואנחנו רוצים במעין מחווה לחברה הישראלית, אנחנו עומדים לקיים סדרה של ארבעה מפגשים תחת הכותרת איך בונים אתוס של הישראליות בארבעה ממדים: הממד הערכי-תרבותי, הממד של צדק חברתי וסולידרי, הממד של המשטר והתשתית החוקתית והממד של מקומה של ישראל באזור. כל ארבעת הדיונים האלה, אני יכול לבשר לכם, ירון, זה חלום שמתגשם, שאתה היית שותף לו הרבה שנים. אנחנו יחד עם הערוץ הראשון מתחילים סדרה של 25 שידורים מכאן שבועיים וזה יפתח את זה, ארבעת הנושאים האלה.

כרמית גיא:

תודה רבה.